

ÖZ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk dış politikasının en önemli gündem maddelerinden birisi Kıbrıs sorunu olmuştur. Bu sorun 1954 yılında Birleşmiş Milletler’e taşındığı andan itibaren, 1974 Barış Harekâtı’na kadar geçen 20 yıllık süre zarfında Türkiye ve Yunanistan’ın gerek bölgesel gerekse küresel düzeyde en çok karşı karşıya geldikleri mesele olarak kabul edilmiştir. Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren başlayan iki devletli çözüm önerileriyle, hâlen güncelliğini koruyan bu sorunun çözümüne dair tartışmaların sürdüğü görülmektedir. Kıbrıs meselesinin BM üyeleri tarafından çözüm önerisinin kabul edilmesi ve diplomasi sürecinin başlaması adına en önemli dönüm noktalarından birisi 1958 Genel Kurul tartışmaları olmuştur. Kıbrıs hakkındaki literatürde yeterince altı çizilmeyen ve kısmi olarak değerlendirilen bu görüşmeler, esasında Kıbrıs sorununun çözümünde kritik bir dönemeci temsil etmiştir. Bu çalışmada Türk Dışişleri Bakanlığı’nın 1958 yılı yaz aylarından itibaren başlayan Genel Kurul oylamalarında Türkiye’nin lehine bir sonuç almak adına yaptığı BM’nin bölgesel grupları içindeki diplomasi faaliyetleri ele alınacaktır. Aynı zamanda Genel Kurul sürecinde Türk, Yunan ve İngiliz sözcülerinin tartışmaları da değerlendirilecektir. Tüm bu süreçleri yakından izleyebilmek için çalışma kapsamında, çeşitli arşiv kaynaklarına başvurulmuştur. Türk diplomatlarının faaliyetleri hakkında Türk Dışişleri Bakanlığı Arşivi ve İngiltere Ulusal Arşivi (The National Archives) başvurulmuş, Birleşmiş Milletler müzakerelerini izlemek için Genel Kurul tutanakları incelenmiştir. Dönemin tanıklıklarını içeren diplomatların anıları da ayrıca analiz edilerek, çalışmaya eklenmiştir. Böylece Türkiye’nin lehine çözümlenen ve daha sonra Ankara’nın Kıbrıs meselesinde elini güçlendiren en önemli meşruyet kaynaklarından birisi olarak kabul edilen BM kararının hangi koşullar ve çalışmalar sonucu elde edildiği aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Birleşmiş Milletler, Genel Kurul, Türkiye, Yunanistan.

A CRITICAL TURNING POINT IN THE CYPRUS QUESTION: THE 1958 VOTE AT THE UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY

ABSTRACT

Since the second half of the last century, the Cyprus Issue has been at the top of the agenda of Turkish foreign policy. From the moment it was brought to the United Nations in 1954 until the 1974 Peace Operation, this issue was considered the most contentious issue between Turkey and Greece at both the regional and global levels for 20 years. Discussions on the resolve of this issue, which remains relevant today, have continued since the last quarter of the 20th century with the emergence of two-state solution proposals. One of the most important milestones in the acceptance of the resolution of the Cyprus Issue by UN members and the initiation of the diplomatic process was the 1958 General Assembly discussions. These discussions, which have not been sufficiently highlighted and have been partially evaluated in the literature on Cyprus, represent a critical turning point in the resolution of the Cyprus Problem. In this study, we will examine the diplomatic activities carried out by the Turkish Ministry of Foreign Affairs within the regional groups of the UN to obtain a favourable result for

* Bu makale 12 Ağustos 2025’te Arjantin’de San Andrés Üniversitesi’nde kabul edilen “La Transformación de Las Estrategias Diplomáticas de Turquía y Argentina Sobre Las Cuestiones de Chipre y Las Islas Malvinas en Los Debates de La ONU (1945-1965)” isimli doktora tezinden üretilmiştir.

** Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, E-Posta: kutlukayiran@ankara.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0941-8900, ROR ID: <https://ror.org/01wntqw50>.

KIBRIS SORUNUNDA KRİTİK BİR VİRAJ: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULUNDA 1958 OYLAMASI

Turkey in the General Assembly votes that began in the summer of 1958. At the same time, we will focus on the debates between the Turkish, Greek, and British spokesmen during the General Assembly process. In order to closely follow all these processes, different archival sources were used in this study. The Turkish Ministry of Foreign Affairs Archive and The National Archives were consulted for information on the activities of Turkish diplomats, and the minutes of the General Assembly were examined to follow the United Nations negotiations. The memoirs of diplomats containing testimonies from the period were also analysed and added to the study. Thus, an attempt was made to shed light on the conditions and efforts that led to the adoption of the UN resolution, which is considered one of the most significant sources of legitimacy in favour of Turkey and which later strengthened Ankara's position in the Cyprus issue.

Keywords: Cyprus, United Nations, General Assembly, Turkey, Greece.

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu, 1958 yılında gerçekleşen 13. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu oylamalarına giden süreçte Türk diplomasisinin faaliyetlerini analiz etmektir. Söz konusu oylamalar, Kıbrıs sorununun çözümüne dair müzakerelerin başlangıcını oluşturmuştur. Bir diğer husus oylamalar esnasında, Kıbrıs taksim tezinin hangi saikler ve hukuki gerekçelerle savunulduğu ve bunun BM üyeleri tarafından nasıl kabul edildiğini incelemektir. Kıbrıs sorununa dair Türkiye'nin tezleri, 1950'den 1960 yılına kadar birçok defa değişiklik göstermiş, sonunda bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Cumhuriyet anayasasının kuruluş müzakerelerine giden yolda gerek bölgesel gerek küresel anlamda birçok etken önemli rol oynamıştır. Bu süreçte Türk diplomasisi her seferinde, önüne çıkan yeni siyasi atmosfere uyum sağlayacak şekilde konumlanmaya çabalamıştır. Bu bağlamda hem bölgesel gelişmelerin hem de küresel siyasetin etkisi oldukça fazla hissedilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın hemen sonrasına denk gelen bu yıllar, Birleşmiş Milletler teşkilatlanmasının öncülüğünde yeni dünya düzeni tartışmalarının yapıldığı aynı zamanda ABD ve SSCB liderliğinde iki kutuplu bloklaşma siyaseti öncelenerek Soğuk Savaş atmosferine girildiği bir dönemdi. Bu bloklaşma siyasetine karşı özellikle 1950'li yılların başından itibaren Hindistan'ın öncülüğünde iki güçlü kutbunda içerisinde yer almayan sömürge sonrası dünyanın yeni aktörleri olarak ortaya çıkan bağlantısız ülkeler grubu oluşmaktaydı. Öyle ki Kıbrıs meselesi uluslararası ilişkilerin yeniden şekillendiği ve dinamiklerinin değiştiği bu yılların en sancılı döneminde gündeme gelmişti. Bu durum Kıbrıs sorununun önce bölgesel etkide bir mesele iken daha sonra küresel çapta bir tartışmanın gündemi hâline gelmesine neden olmuştu. Bu çalışmada Kıbrıs sorunu bölgesel etkisi göz ardı edilmeden BM tartışmaları içerisinde izlediği seyir itibarıyla küresel boyutları üzerinden ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada Ankara'nın savaş sonrası dünya siyaseti içerisinde Kıbrıs sorunu uluslararası ilişkilerin yeni dinamiklerini dikkate alarak yorumlaması üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Ankara'nın Kıbrıs'ın yeni dünya siyasetindeki yerini anlaması ve bu konuda strateji oluşturması sürecini kavramak için yöntem olarak arşiv kaynaklarının dönemin şartları dikkate alınarak yorumlanması üzerinden bir analiz tercih edilmiştir. Nitekim Türk diplomasisinin öncelikle sorunun tarafı olmak için bir argüman oluşturma daha sonra sorunun çözümüne dair fikirlerini ortaya koyması sürecinde karşılaştığı olaylara verdiği tepkileri ve kendi içindeki tartışmaları arşiv belgeleri aracılığıyla takip edilebilmektedir. Bu bağlamda, Türk diplomasisinin çalışmalarını anlamak adına henüz açılmaya başlanan Türk Dışişleri Arşivi'nden yararlanılmıştır. Aynı zamanda Türk diplomasisinin çalışmalarının dışarıdan bir gözle izlenmesi adına İngiliz diplomatların raporlarından ve Yunan BM delegasyonunun çalışmalarını ele alan kaynaklardan istifade edilmiştir. BM oylamaları öncesi İngiliz, Yunan ve Türk temsilcilerin müzakerelerdeki konuşmaları için Genel Kurul tutanaklarından faydalanılmıştır. Çalışmanın amacı, tarihsel metot ile tenkit edilen dokümanlar ışığında, 1958 BM Kıbrıs müzakerelerinin öncesi ve esnasında, Türk diplomasisinin çalışmalarını dönemin dünya siyaseti çerçevesinde ele alarak, Kıbrıs müzakerelerinde nasıl Ankara'nın lehinde bir sonuç alındığının nedenlerini ortaya çıkarmaktır. Böylece, Kıbrıs sorununun dünya siyasetinin gündemine geldiği yılların henüz başında, Türk dışişlerinin aldığı pozisyon ve neticesinde oluşturduğu temel argümanların nedenleri anlaşılabilir. 1958 yılındaki olaylara detaylı bir şekilde geçmeden önce o sürece kadar Kıbrıs sorununun nasıl bir seyir izlediğini kısaca değerlendirmek gerekmektedir.

1. 1950'ye Kadar Kıbrıs Sorununun Evreleri

Osmanlı Devleti'nin 300 yıl yönettikten sonra Çarlık Rusya'sının baskısıyla, 1878'de Birleşik Krallık ile imzaladığı Kıbrıs Mukavelenamesi ile yönetim hakkı İngilizlere bırakılan ada, uzun yıllar toplumda nüfus olarak çoğunluğu oluşturan Rumların Yunanistan'la birleşme istekleri çerçevesinde hayata geçirdikleri Enosis¹ eylemlerine sahne olmuştur. 1914'te Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri yanında savaşa dahil olması üzerine, Birleşik Krallık, egemenlik yetkisinin İstanbul'a ait olduğu adayı kendi topraklarına kattığını ilan etmişti. Osmanlı Devleti bu oldubittiye karşı güçlü bir tepki verememişti. 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile Türkiye ada üzerindeki tüm haklarından vazgeçerek İngiliz egemenliğini tanımıştı.² 1925 yılında adaya bir vali atamasının

¹ Enosis, Yunanca bir kelime olup, ilhak anlamına gelmektedir. 19. yüzyılın başında ifade edilen, Ege adalarının Yunanistan'la birleşmesi sırasında, genişleme siyasetinin adı olarak anılmıştır. Aynı şekilde Kıbrıs'ın da Yunanistan ile birleşmesi aynı şekilde ifade edilmiştir.

² Merter Şahinler, *La Politique de la Turquie Dans le Conflit de Chypre en 1974*, Les Presses de Palais Royal, Paris 1976, s. 15.

yapılmasıyla beraber, Kıbrıs Adası İngiliz denizaşırı topraklarının içinde Taç Kolonisi olarak örgütlenmişti. 1931 yılına gelindiğinde Enosis yanlılarının koloni valisinin uygulamalarına karşı ayaklanmaları neticesinde, adada güçlü bir baskı rejimi kurulmuştu. Londra'nın adadaki karışıklıkları önlemek adına aldığı yeni kararlar, adada bulunan Türk topluluğunun da siyasi ve kültürel olarak örgütlenmelerine sekte vurmuştu.³ Bu sebeple Kıbrıs, II. Dünya Savaşı sonuna kadar önemli bir siyasi ve idari reform yapılmadan koloni valisinin doğrudan kontrolü altında sıkı tedbirler içerisinde yönetilmeye devam etmiştir. Savaş sonrasında Kıbrıs'ın uluslararası siyasette statüsüne dair önemli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Yeni dünya düzeni içerisinde barışı korumak adına kurulan Birleşmiş Milletler Antlaşması'na bağlı olarak, denizaşırı sömürgelerin geleceğine dair birtakım kararlar alınmıştı. Bu doğrultuda Kıbrıs, özerk olmayan topraklar (non self-governing-territories) listesi içerisinde yer alarak, mutlak özerklik verilmesi gereken yerler arasında sayılmıştı. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 73. maddesine göre özerk olmayan toprakların ulaşabileceği maksimum seviye ise, bağımsızlıktan ziyade siyasi otonom bir yapı elde etmesi olarak belirlenmişti.⁴ Yani Kıbrıs'ın yakın gelecekte beklenen siyasi reformların gerçekleşmesi ile, iç işlerinde serbest dış işlerinde Büyük Britanya'nın bir sömürgesi olarak varlığını sürdürmesi kararlaştırılmıştı. Birleşmiş Milletler'in kararları sonucunda tanınan adanın bu yeni uluslararası statüsü çok önemli bir değişim sürecini beraberinde getirmişti. Londra adanın yeni uluslararası durumunu göz önüne alarak, Enosis taleplerini de bastırmak adına 1947'den itibaren, yerel özerkliğin sağlanmasına doğru hukuki ve idari değişiklikler yapılmasını gündeme getirmişti.⁵ Fakat beklenenin aksine Enosis talepleri de yeni dünya konjonktürüne uygun şekilde yeniden dizayn edilmeye başlanmıştı. Özellikle Enosisçi Kıbrıs Rumlarının 1941'den itibaren sözcülerinden birisi olan radikal sol parti AKEL bu konuda başat bir rol üstlenmişti. Birleşmiş Milletler'de SSCB'nin de desteğiyle seslerini duyurabilen sömürge karşıtı devletlerin söylemlerini temel alarak AKEL, 1947'den itibaren Kıbrıs'ın geleceğinin, kendi kaderini tayin hakkı (self-determinasyon) ile belirlenmesi gerektiğini vurgulamaya başlamış aynı zamanda sorunun Birleşmiş Milletler çatısı altında çözülmesi gerektiğini dillendirmişti.⁶ Bu parti birkaç yıl içinde Kıbrıs sorununun yeni dünya konjonktürü içerisinde nasıl inşa edilmesi gerektiği tartışmalarında kiliseyi de ikna etmeyi başarmıştı.

Kıbrıs Türkleri ada içerisinde yaşanan gelişmelerin farkında olarak, kendi varlığını korumak adına ana vatan ile olan bağlarını sıklaştırmının yollarını aramaktaydı. 1946'dan itibaren Türkiye'deki Kıbrıslıların eliyle, Kıbrıs sorununun Türkiye kamuoyuna mal edilmesi ve meselenin millî bir dava hâline gelmesi adına kurulan dernekler faaliyetlerini sıklaştırmıştı.⁷ Kasım 1948'de Enosis'in reddi adına Lefkoşa Ayasofya Meydanı'nda düzenlenen mitinge on binden fazla Kıbrıs Türk'ü katılmıştı.⁸ Bu mitingin haberleri, Türkiye'de basın aracılığıyla tüm yurda yayılmıştı. Özellikle üniversite gençliğinin destek vermesiyle, Kıbrıs sorununun tanıtılması ve gerekirse çözümü için Türkiye tarafından Kıbrıs'ta insan hakları ihlallerinin sonlandırılması adına Birleşmiş Milletler'e götürülmesi için birçok şehirde mitingler düzenlenmişti.⁹ Böylece 1949 yılı başından itibaren Doğu Akdeniz'de gerek Kıbrıslı Rumların gerekse Kıbrıslı Türklerin sahip çıktığı ve sorunun savaş sonrası dünya konjonktürü içerisinde küresel bir kimlik kazanması adına önemli bir hareket gelişmeye başlamıştı. Birbirlerine sürekli geniş kalabalıkların katılımıyla toplanan mitinglerle karşılık veren Kıbrıslı Rumlar ve Türklerin tartışmaları sorunu güncel tutmaya devam etmekteydi. 1945'ten itibaren Kıbrıslı Enosisçilerin önemli sözcülerinden birisi olan AKEL, BM içerisinde gelişmekte olan sömürgecilik karşıtı grupların varlığından yararlanmak adına, ada içerisinde önce bir plebisit düzenlenmesi daha sonra Rum çoğunluğunun kararının BM'ye kendi kaderini tayin hakkı uygulanması adına götürülmesi açıklamasını yapmıştır.¹⁰ Sol politikanın Kıbrıs gündemini belirlenmesinden hoşnut olmayan kilise, Rum halkı üzerindeki gücünü kaybetmemek adına bu yeni durumu kabullenerek, plebisit düzenlenmesinin organizasyonunu üzerine almıştır. Böylece 15 Ocak 1950'de adada bir plebisit düzenlenmesi için tüm taraflar mutabakata varmışlardı. Bu şartlar altında İkinci Ayasofya Mitingi Kıbrıs Türk liderliğinin öncülüğünde gerçekleştirilmişti.¹¹ Bu mitingde plebisitin yapılmasının adaya kaos ve iç çatışma getireceği vurgulanmıştı. Bu mitingin yankıları Türkiye basınında da geniş yer bulmuştur.¹²

³ Faiz Kaymak, *Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?*, haz. Müfide Zehra Erkin, Alpay Basımevi, İstanbul 1968, s. 9.

⁴ M. Lealand Goodrich- Edvard Hombro, *Birleşmiş Milletler Antlaşması: Şerh ve Vesikalar*, çev. İlhan Lüthem, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1954, s. 438.

⁵ Robert Stephens, *Cyprus: A Place of Arms*, Frederick A. Praeger, London 1966, s. 127.

⁶ François Crouzet, *Le Conflit de Chypre 1946-1959*, Bruylant, C. 1, Bruxelles 1973, s. 208.

⁷ Bu konuda ilk olarak CHP iktidarının desteğiyle kurulan genç Kıbrıslı öğrenci Hasan Nevzat Karagil ve Kıbrıslı akademisyen Doç. Dr. Derviş Manizade'nin Kıbrıs Okullarından Yetişenler Cemiyeti'ni kurdukları süreç ve faaliyetleri hakkında bkz. Derviş Manizade, *Kıbrıs: Dün, Bugün Yarın, Yaylacık Matbaası*, İstanbul 1945, s. 222-240; Özker Yaşın, *Nevzat ve Ben*, Yeşilada Yayınları, C. 1, İstanbul 1997, s. 210-216.

⁸ Suat Bilge, *Le Conflit de Chypre et Les Cypriotes Turcs*, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1963, s. 28.

⁹ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959, Türkiye Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1963, s. 14-15.

¹⁰ Hubert Faustmann, "The UN and Internationalization of the Cyprus Conflict, 1949-58", *The Work of the UN in Cyprus*, ed. Oliver P. Richmond James Ker-Lindsey, Palgrave Macmillan, London 2001, s. 4; Mehmet Balyemez, *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasal Örgütlenmeleri (1923-1960)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2021, s. 251.

¹¹ Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998, s. 33.

¹² Ahmet C. Gazioglu, *Enosis Çemberinde Türkler*, CYREP, Lefkoşa 2000, s. 453.

2. 1950 Plebisiti Sonrası Kıbrıs Sorununun Uluslararası Arenaya Taşınması

Ocak 1950’de Kıbrıs’ta kilisenin liderliğinde bir referandum yapılmış ve Enosis lehine ezici bir sonuç ortaya çıkmıştır. Fakat Büyük Britanya, adanın egemenliğinin tartışılmayacağını gerekçe göstererek sonuçları tanımayacağını duyurmuştur.¹³ 1950 plebisiti sonrası Kıbrıs sorununda yeni bir aktör olarak Kıbrıslı Rumların liderliğini üstlenen III. Makarios ortaya çıkmıştır. Makarios’un kilisenin başına geçmesiyle, Enosis hareketi uluslararasılaşma evresine girmiştir. AKEL’in ilk olarak gündeme getirdiği, kendi kaderini tayin hakkı uygulanarak Enosis’e ulaşma siyasetine dört elle sarılan Makarios, Kıbrıs sorununun dünya kamuoyunda tanıtılması çalışmalarına başlamıştır.¹⁴ Bir yandan ise, Atina’yı, konuyu BM’de yıllar geçtikçe güç kazanan kendi kaderini tayin hakkı temelinde Genel Kurul’un gündemine götürmeye ikna etmeye çabalamaktaydı. O sıralarda kanlı bir iç savaştan çıkan Yunanistan, en önemli müttefiki Birleşik Krallığı uluslararası platformda zor duruma düşürmemek adına, Kıbrıs’ta Enosis’in gerçekleşmesini ikili görüşmeler yoluyla sağlamaya çabaladığından, Makarios’un isteklerini sürekli reddetmekte ve Kıbrıslı papazı ülkenin içişlerine karışmakla suçlamaktaydı.¹⁵ Türkiye’nin 1950 sonrasında siyasi arenada yeni bir aktörü olan Demokrat Parti iktidarı altında, 1945 sonrası hissettiği SSCB baskısına karşı bir önlem olarak Batı ittifakına girme çabası söz konusuydu. Bu nedenle iktidarın en yüksek makamları tarafından ülke kamuoyunun 1948 sonundan itibaren artık millî bir dava olarak kabul ettikleri Kıbrıs hakkında, Yunanistan ile ilişkileri bozmamak adına tatmin edici bir açıklama gelmemekteydi.¹⁶ Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti, 1950’li yılların başında Yunanistan ile en güzel dostluk yıllarını yaşamaktaydı. 1952 yılı iki ülke liderlerinin en üst düzeyde karşılıklı ziyaretlerine sahne olmuştu. Türk ve Yunan iş insanlarının Türk-Helen Dostluk Derneği altında karşılıklı dostluk köprüleri kurma çabalarına şahit olunmaktaydı.¹⁷ Bu durum 1954 yılında Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya’nın askeri ve siyasi iş birliğini gerçekleştirmeleriyle zirveye ulaşmıştı.¹⁸ Lakin Atina, bir yandan da Makarios’un teklifine sıcak bakmaya başlamıştı. Çünkü Londra, Kıbrıs’ı kesin olarak tartışmayacağını ve adadan çıkmayacağını ilan etmişti.¹⁹ Böylece Ağustos 1954’te Makarios’un isteği doğrultusunda Atina’nın resmi başvurusuyla, Kıbrıs adasına kendi kaderini tayin hakkı uygulanması isteğiyle konu Birleşmiş Milletler’e götürülmüş oldu.²⁰ 1954’teki Kıbrıs sorununun tartışılmasına dair başvuru bu şartlar altında Genel Kurul oylamasına sunulmadan reddedilmiştir.²¹ Oylama öncesi Birinci Komisyon içerisinde yapılan tartışmalarda Türk delegasyonu adına söz alan Selim Sarper, adada Kıbrıs sorununun yapay bir gündem olarak Enosisçiler tarafından çıkarıldığını, adanın egemenliğinin Britanya’ya ait olduğunu belirtmişti.²² Bu açıklamalar göz önüne alındığında 1955’e kadar henüz Türk tarafının resmi bir Kıbrıs tezinin olduğu söylenemezdi.²³ 1955’ten sonra Kıbrıs sorununun uluslararasılaşmasına dair önemli gelişmeler yaşanacaktı.

Bunlardan ilki 1 Nisan itibarıyla Enosisçi Kıbrıs Rumlarının EOKA adlı terör örgütünün saldırılarıyla beraber, ada yönetimine karşı silahlı mücadeleye başlamalarıydı.²⁴ Kıbrıs’ın geleceğini etkileyen bir diğer olay 18 Nisan tarihinde Asya-Afrika Konferansı’nın Endonezya’nın Bandung şehrinde toplanmasıydı. Türkiye’nin de davetli katılımcı olarak yer aldığı bu toplantıda, sömürgecilğe karşı mücadele ve sömürgelerin ortadan kalkması (dekolonizasyon) süreci hakkında önemli kararlar alınmıştı.²⁵ Kıbrıs’ı temsilen gözlemci sıfatıyla katılan Makarios bu toplantı aracılığıyla, yıllardır kurguladığı Kıbrıs sorununun bir sömürgecinin ortadan kalkma mücadelesi olarak

¹³ Stavros Panteli, *A New History of Cyprus, From the Earliest Times to the Present Day*, East-West Publications, London 1984, s. 237.

¹⁴ Sia Anagnostopoulou, “Makarios III, 1950-77: Creating the Ethnarchic State”, *The Archbishops of Cyprus in the Modern Age: The Changing Role of the Archbishop-Ethnarch, Their Identities and Politics*, Cambridge Scholars Publications, 2013, s. 240.

¹⁵ Ioannis D. Stefanidis, *Isle of Discord: Nationalism, Imperialism and the Making of the Cyprus Problem*, Hurst&Company, London 1999, s. 5.

¹⁶ Melek Fırat, “Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri (1955-1997)”, *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, TTK Yayınları, 1999, s. 555.

¹⁷ Meryem Orakçı, “Türk Yunan İlişkilerinde Kısa Ömürlü Bir Girişim: Türk-Ellen Dostluk Derneği (1952)”, *Belgi Dergisi*, S. 22, 2021, s. 536.

¹⁸ Oral Sander, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, İmge Yayınları, Ankara 2018, s. 145-147.

¹⁹ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, İmge Yayınları, Ankara 2020, s. 331.

²⁰ Stephen G. Xydı, *Cyprus: Conflict and Conciliation, 1954-1958*, Ohio State University, Columbus 1967, s. 567-571; Arthos G. Tsoutsos, *La Question Internationale de Chypre*, Editions A. Pedone, Paris 1955.

²¹ George Horton Kelling, *Countdown to Rebellion: British Policy in Cyprus, 1939-1955: British Policy in Cyprus, 1939-55*, Praeger, New York 1990, s. 147.

²² Türk delegasyonunun başkanı diplomat Selim Sarper’in konuşması için bkz. A/C.1/PV.750.

²³ Her ne kadar Türkiye’nin iyi çalışılmış, dönemin konjonktürüne uygun bir tezi henüz olmasa da BM oturumlarında benzer konuların altı çizilerek, Yunan irredantizminin bölge barışını bozduğuna dair görüşler dile getiriliyordu. Türk tarafı özellikle Doğu Akdeniz bölgesindeki barışın korunması gerektiğinin altını çizmeye özen göstermekteydi. Türk delegasyonunun BM oturumlarındaki Kıbrıs konusundaki açıklamalarına dair Bkz. Faruk Sönmezoglu, “Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 38, S. 3-4, 1984, s. 223-256; Süha Bölükbaşı, “The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement Between 1954 and 1996”, *International Journal of Middle East Studies*, C. 30, S. 3, 1998, s. 411-434; Fatma Çalik Orhun, “Kıbrıs Sorunun Çözömsüzlüğünde Birleşmiş Milletlerin Rolü”, (Osmanlı’dan Günümüze) Kıbrıs; Dün, Bugün, Yarın, ed. Fatma Çalik Orhun, Gazi Kitabevi, Ankara 2020.

²⁴ Robert Holland, *Britain and the Revolt in Cyprus*, Oxford University Press, New York 2002, s. 55.

²⁵ Bu toplantılarda Türkiye’nin çalışmaları için bkz. Zeki Kunalalp, *Sadece diplomat: Anılar-belgeler*, İsis Press, İstanbul 1999, s. 61-69. Semih Günver, *Fatin Rüştü Zorlu’nun Öyküsü Z “Zorro” Gibi*, Ankara 1985, s. 52-63.

algılanması adına, dönemin önemli sömürgecilik karşıtı ülkeleriyle temas kurmak için önemli bir şans elde etmişti.²⁶ Kıbrıs meselesinde BM içerisinde Yunanistan'ın dayanacağı siyasi aktörler böylece kesinleşmişti. Aynı yıl yaşanan Kıbrıs sorunu hakkındaki son uluslararası gelişme ise, Ağustos 1955'te Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin katılımıyla Kıbrıs meselesini tartışmak adına Londra Lancaster House'ta Doğu Akdeniz Konferansı'nın toplanması olmuştu.²⁷ Böylece ilk kez, Kıbrıs sorununun tarafları resmi olarak dünyaya ilan edilmişti. Yunanistan, davete iştirak etmesiyle birlikte Türkiye'nin de sorunun tarafı olduğunu onaylamıştı. Bu toplantıda Türkiye'nin Kıbrıs sorununa dair siyasi tezi ilk kez açıklanmıştı. Türk delegasyonunun başkanı olarak toplantıda yer alan Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs'ın Akdeniz'de Türkiye'nin sınır güvenliği ve ikmal yolları açısından hayati bir anlam ifade ettiğini söylemişti. Aynı zamanda Türkiye'nin Lozan Antlaşması sonrası ortaya çıkan Doğu Akdeniz'deki yeni statüko ve dengenin devamından yana olduğunu, fakat Kıbrıs'ta Yunanistan'ın istekleri lehine bir değişim olması durumunda Lozan hükümlerinin ekseriyetinin tartışmaya açılacağından bahsetmişti. Bu durumda Türkiye'nin de çıkarlarını korumak adına yeni bir politika belirlemeye hakkı olacağını iddia etmişti. Zorlu, Lozan sonrası gelişen bölge barışının korunması adına Kıbrıs'ta statükonun değişmemesinden yana olduklarını da eklemişti.²⁸ Konferansa katılan üç devletin de Kıbrıs sorunu hakkında oldukça farklı fikirlere sahip olması, uzlaşmayı neredeyse imkânsız kılmaktaydı. Yine de konferans sonunda Doğu Akdeniz'de güvenliğin ve sükûnetin öncelenmesini içeren bir bildiri kaleme alınabilmişti.²⁹ Konferansın son günü İstanbul'da başlayan daha sonra 6-7 Eylül olayları olarak nitelendirilecek olan hadiselerin çıkmasıyla konferans, ortak bir karar dahi alınmadan dağılmıştı.³⁰ Her ne kadar hiçbir taraf adına bir sonuç doğurmasa da bu konferans Türkiye'nin dünyaya bölgesel güvenlik kaygılarına dayalı siyasi tezini anlatması açısından önemli olmuştu. Konferans sonrası Ankara, Kıbrıs meselesine dair görüşlerini dünyaya duyurmak adına, önce ABD'de daha sonra Londra'da dış temsilcilikleri aracılığıyla Türk siyasi tezini anlatan kitapçıklar bastırmak suretiyle propaganda faaliyetlerini hızlandırmıştır.³¹

3. 1955 Londra Konferansı sonrası Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletler'e Taşınması

Bandung Konferansı ile beraber gittikçe ağırlığı hissedilen sömürge altındaki toprakların kendi kaderini tayin hakkı meselesi, Londra yönetiminin de Kıbrıs Adası'nın geleceği konusunda bazı adımlar atmasını gerektirmişti. Böylece daha önce Kıbrıslı Rumların taşkınlıkları nedeniyle rafa kalkan adadaki anayasa çalışmaları yeniden gündeme gelmişti. Nihayetinde BM kararlarına uygun olacak şekilde Kıbrıs'ın iki halkının bir arada yaşayabileceği bir öz yönetim (self-government) modeli içeren Radcliffe Anayasası ortaya çıkmıştı. Bu teklif Kıbrıslı Rumların temsilcisi Yunanistan tarafından reddedilirken, Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştı. Radcliffe Anayasa taslağının ortaya çıkması ile beraber ise, iki halkın bir arada yaşamasının nasıl formüle edilebileceği konusu tartışılmaya başlanmıştır.³² İngiliz yetkililer çeşitli konuşmalarında adada gerginliğin sona ermesi ve barış içinde bir arada yaşama koşulunun gerçekleşmesi sonrası, kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin kabul edilebileceğini dillendirmişlerdi. Londra bu konuda Türk tarafının da desteğini almak adına adada kendi kaderini tayin hakkı gerçekleşeceği zaman, Kıbrıslı Türklerin de söz hakkı olduğunu da söylemeye başlamıştı. Ankara'daki bazı mahfiller tarafından bu hadise bir bakıma Taksim'e yeşil ışık olarak algılanmıştı.³³

Bunun sonucundaysa Türkiye'nin daha ikna edici ve güncel konjonktüre uygun bir strateji belirlemesi gerektiği anlaşılmıştı. 1956'nın eylül ayından itibaren İngiltere ve Yunanistan'ın birbirlerini BM'ye şikâyet etmeleri neticesinde, Kıbrıs'ın geleceğinin artık BM içerisinde tartışılacağı kesinleşmiş oldu.³⁴ Ankara'nın bu sefer BM'de ortaya çıkan yeni konjonktür içerisinde daha uygun ve güncel bir tezle Genel Kurul'un önüne gitmesi yönünde bir karar alınmıştı. Başbakan Menderes'in isteğiyle Türkiye'nin BM'deki stratejisinin belirlenmesi ve tezinin hukuki bir altyapısının oluşturulması için CHP'li Nihat Erim'e teklif götürülmüştür.³⁵ Böylece Erim tarafından Türkiye'nin resmi BM tezi ortaya çıkarılmıştır. Buna göre Erim, Türkiye'nin Londra Konferansı'nda Zorlu tarafından açıklanan Lozan dengesi üzerine bina edilen sınır güvenliğine dayalı siyasi tezinin başarılı bir şekilde kurgulandığını belirtmekle beraber, tezde ifade edilen statükonun korunması vurgusunun kesinlikle 1955 sonrası dünyada taraftar toplayamayacağını söylemişti. Erim ayrıca, Türk diplomatlarının Kıbrıs'ın da uluslararası

²⁶ J. Reynolds, "Peripheral Parallels? Europe's Edges and the World of Bandung", *Bandung, the Global South, and International Law: Critical Pasts and Pending Futures*, ed. Luis Eslava, Michael Fakhri, Vasuki Nesiiah, Cambridge University Press, Cambridge 2017, s. 247-263.

²⁷ İngilizlerin toplantı kararını aldıkları yazışmalara dair bkz. TNA, CAB 128-29-14.

²⁸ Bu konferansta Fatin Rüştü Zorlu'nun sunumu hakkında bkz., Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, CYREP, Nicosia 1998, s. 94-99.

²⁹ Bildiri için bkz. TNA, CAB 128-29-30, s. 3.

³⁰ 6-7 Olayları hakkında bkz. Serdar Sakin-Sabit Dokuyan, *Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları (Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı)*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013, s. 90-106.

³¹ *Turkish Views on Cyprus*, Turkish Information Office, New York, 1955; *Turkey and Cyprus: A Survey of the Cyprus Questions with Official Statements of the Turkish Viewpoint*, Press Attache's Office, Turkish Embassy, London 1956.

³² Radcliffe Anayasası hakkında bkz. Nancy Crawshaw, *The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece*, George Allen and Unwin, London 1978, s. 205-209.

³³ Gencer Özcan, "Etili Yıllarda 'Dış' Politika", *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 97-134, s. 123.

³⁴ *UN Yearbook 1956*, Böl. 7, s. 121.

³⁵ Nihat Erim anılarında Başbakan Menderes tarafından teklifin nasıl yapıldığını ayrıntılarıyla anlatmıştır. Bkz. Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979*, YKY, C. 2, İstanbul 2005, s. 617.

KIBRIS SORUNUNDA KRİTİK BİR VİRAJ: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULUNDA 1958 OYLAMASI

hukuk çerçevesinde pozisyonunu belirleyen BM Şartı'nın 73. maddesinde ifade edilen özerk olmayan topraklar statüsüne dikkat etmediklerini ifade ederek, BM içerisinde yapılacak tartışmalarda adanın resmi statüsünün bu maddede sınırları çizilen düzlemde tartışılacağını önemle vurgulamaktaydı. Bu nedenle Erim, Türkiye'nin gündeminde olan taksim tezinin BM Şartı'nın 73. maddesinin içeriğine dayanarak, uluslararası hukuka uygun şekilde açıklanması gerektiğini ifade etmişti. Nihayetinde hazırladığı raporunda, Türkiye'nin Kıbrıs Adası'nın taksim edilmesine dair tezini, BM Şartı'nın 73. maddesinde ifade edilen, bir bölgede yaşayan halkların kendi geleceklerini tayin haklarının ayrı ayrı sorulması ifadesinden hareketle, hukuki bir dayanağının olacağını açıklamıştı. Erim, BM Şartı'nın özerk olmayan topraklar kategorisindeki bölgelere, öz yönetim sistemini önerdiğini bunun için ise, bölgede yaşayan halklara ayrı ayrı görüşlerinin sorulmasını salık verdiğini söylemişti. Erim bu raporuyla birlikte, Ankara'ya BM'nin 73. maddesine dayanan Kıbrıs'a uygun çifte kendi kaderini tayin hakkını (Taksim tezi) savunmalarını önermiştir.³⁶ Menderes hükümeti hazırlanan bu raporu çok beğenmiş ve Türkiye'nin 1956 yılından sonra resmi tezi olarak ilan etmiştir.

Bu gelişmeler ışığında BM tartışmalarına hazırlanan Ankara aynı zamanda dünya çapında kendi tezine taraftar toplamak için lobi faaliyetlerine başlamıştı. Başbakan Menderes ve Demokrat Parti hükümetinin bu konuda ilk olarak benimsediği strateji, BM gruplarına yakınlaşmak hadisesi olmuştur. BM'nin o dönemki yapısını dikkate alarak Avrupa-Batı bloğundan sonra, en çok üyeye sahip olan Latin Amerika Grubu ile iletişime geçme kararı alınmıştır. Bu kararda en önemli etken şüphesiz ki 1956 yılı itibarıyla bu grubun BM içerisindeki sayısal olarak güçlü konumu sebebiyleydi. Demokrat Parti'nin diğer grupların yerine Latin Amerika'yı seçmesinin bir diğer nedeniyse 1954'teki Kıbrıs tartışmaları sırasında Britanya delegelerinin Kıbrıs sorunu hakkındaki söylemlerinin bu grup üzerinde etkisi olduğu yönünde Dışişleri Bakanlığı'na bir rapor yazılmasıydı.³⁷ Sonuç olarak Türkiye Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs konusunda ikna edebileceği ve sayısı da göz önüne alındığında oylamalarda çok yararlı olabilecek bir potansiyele sahip olan Latin Amerika grubu ile iletişime geçme ve lobi faaliyetinde bulunma kararı almıştır. Nihayetinde 13 Ekim 1956 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile, isimleri duyurulan bu "iyi niyet heyetinin"³⁸ Latin Amerika ülkelerini ziyaret etmesi ve onlara Türkiye'nin Kıbrıs tezini anlatması kararlaştırılmıştır.³⁹

Heyetin seyahatini tamamlamasının ardından 1957 yılı başında yapılması kararlaştırılan Kıbrıs sorunu tartışmalarının öncesinde Türkiye'nin lobi faaliyetleri sona ermiştir. Daha sonra Nihat Erim'in BM Şartı ve kararlarına dayanarak hazırladığı Türkiye'nin hukuk temelli taksim tezinin Türk ve dünya kamuoyuna tanıtılması için çalışmalar yapılmıştı. Böylece 1957 Şubat'ına gelindiğinde, BM Genel Kurulu'nda Kıbrıs sorunu tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye bu görüşmelerde ilk kez, yeni uluslararası hukuk normlarına uygun taksim tezini açıklayarak, sömürge karşıtı cephenin de desteğini sağlamaya çalışmıştır. Fakat henüz bunda başarılı olamamıştır. Tartışmalar sonunda sömürge karşıtı kampın sözcüsü konumunda olan Hindistan delegasyonunun önerisiyle sorun tüm üye ülkelerin olumlu oylarıyla tarafların BM kararları çerçevesinde sorunu çözmek için görüşmelere başlaması tavsiyesiyle karara bağlanmıştır. (1013 (XI) Sayılı Karar)⁴⁰

Sorunun tarafı ülkeler arasında gecikmeksizin müzakereleri öngören bu karar hâliyle Yunanistan'ı memnun etmemişti. Atina bir sonraki Genel Kurul tartışmalarında yer alması için, müzakerelerin ilerlemediğini gerekçe göstererek Kıbrıs Adası'na kendi kaderini tayin hakkı verilmesi isteğiyle yeniden BM'ye başvurmuştu. Birleşmiş Milletler, Yunanistan'ın başvurusunu kabul ederek, konuyu tartışması için BM Genel Kurulu Birinci Komisyonu'na göndermişti. Genel Kurul oylamaları öncesi siyasi tartışmaların yapıldığı bu komisyonda Kıbrıs konusu birkaç gün boyunca konuşulmuş ve taraflar birbirlerine çeşitli itirazlarda ve suçlamalarda bulunmuşlardır. Farklı bölgesel gruplara mensup olan çeşitli ülkelerin temsilcileri de Kıbrıs konusunda görüşlerini belirtmişlerdir. Bu konuşmalar sonrasında Türk tezinin yanında olan delegeler (Batı Bloğu, bazı Asya ülkeleri) ile Yunan tezinin yanında olan (Doğu Bloku ve Latin Amerika ülkelerinin bazıları) ülkeler, Türk ve Yunan konuşmacının (Selim Sarper ve Averoff-Tossizza) kullandığı terimler üzerinden destek açıklamaları yapmışlardır.⁴¹ Sonuç olarak

³⁶ Nihat Erim'in Menderes'in isteği üzerine hazırladığı rapor için bkz. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.01, Yer Kodu: 38.227.1 Belge No:1-13.

³⁷ Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), Fon Kodu: 030.01, Yer Kodu: 38.227.1 Belge No:1-13, s. 4.

³⁸ Bu iyi niyet heyeti; Moskova'daki eski Türk Büyükelçisi Muzaffer Göker, Birleşmiş Milletler nezdindeki daimi temsilcilerden Turgut Menemencioglu, Kıbrıslı Türk akademisyen ve önde gelen gazeteci Ahmet Şükrü Esmer ile Kredi Fonu Direktörü Mehmet Ertugruloğlu'ndan oluşturulmuştur.

³⁹ Bu ziyarete dair ayrıntılı bilgi için bkz., Kutlu Kayıran, "Demokrat Parti Dönemi Türk Diplomasisinin Latin Amerika'daki Lobi Faaliyeti", *Actas del IV Simposio Internacional sobre Literatura y Cultura Hispánicas (Selección)*, ed. Julia Martínez González, Ceren Çerçioğlu, Melike Yazıcı Çangur, Mónica Blanco Ruiz, M.A. Ankara, 2022, s. 1-17. Bakanlar Kurulu kararı hakkında bkz. Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer Kodu: 144.86.15, Belge No: 1.

⁴⁰ UN Yearbook 1956, Böl. 7, s. 124.

⁴¹ BM'nin 1957 Aralık oturumlarında Türkiye'nin ilk kez Erim Raporu'na dayalı olarak savunduğu Kıbrıs Tezi tanıtılmış, özellikle self-determinasyon maddesine destek olan Latin Amerika üyeleri içerisinde belli taraftar topladığı da görülmüştü. Yunan delegasyonunu temsilen konuşan Evangelos Averoff-Tossizza anılarında, Selim Sarper'in iddia ettiği çifte self-determinasyona dair görüşlerin oldukça pragmatik ve güncel tartışmalara uygun olduğundan hareketle Birinci Komisyon içerisinde Kıbrıs sorununu yakından bilmeyen ülkelerin delegasyonu içerisinde önemli bir farkındalık yarattığını belirtmişti. Bkz. Evangelos Averoff-Tossizza, *Lost Opportunities, The Cyprus Question, 1950-1963*, çev. Timothy Cullen, Susan Kyriakidis, Aristide D. Caratsaz Publisher, New York 1986, s. 193.

Yunanistan'ın Kıbrıs halkına kendi kaderini tayin hakkı uygulanması tezine Birinci Komisyon toplantıları sonucunda önemli bir destek verilmiştir. Tartışmaların sonunda 14 Aralık 1957 günü yapılan oylama sonunda, Yunanistan'ın isteklerini içeren bir öneri, 33 kabul, 20 karşı ve 25 çekimser oy ile kabul edilerek, son oylamanın yapılması için Genel Kurul'a gönderilmiştir.⁴² Teklifin BM'de kabul edilip yasalaşması için Genel Kurul'da üçte iki çoğunluğu sağlaması gerekmektedir. Nihayet 16 Aralık 1957 günü Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, siyasi komisyonda kabul edilen Kıbrıs Adası'na kendi kaderini tayin hakkı uygulanmasına dair teklifi görüşmeye başlamıştır. Beklentilerin aksine, oylama öncesi yapılan açıklamalar gayet kısa ve öz olmuştur. Birkaç ülkenin temsilcisi söz alarak oylarının hangi yönde olacağını ve bunun nedenlerini açıklamışlardır. Burada yapılan konuşmalarda, Arjantin, Kolombiya ve Şili delegasyonları Yunan tezinin aleyhine rey vereceklerini açıklamışlardır. Türk heyeti açısından bu gelişme olumlu bir diplomatik sonuç olarak değerlendirilmiştir.⁴³ Bir yıl önce Latin Amerika ülkeleri nezdinde yapılan lobi faaliyeti meyvesini vermiş görünmekteydi. Bu şartlar altında Yunan tezi Genel Kurul oylamasında üçte iki çoğunluğu sağlayamamıştı. Böylece, adaya kendi kaderini tayin hakkı uygulanması isteği BM tarafından kabul edilmemiştir.⁴⁴

4. 1958 Yılı BM Oylamaları Öncesi Türk Diplomasisinin Faaliyetleri

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapılan ve kendi kaderini tayin hakkının reddiyle sonuçlanan bu oylama Kıbrıs sorunda bir dönüm noktası olmuştur. Yunanistan bu oylama sonrası bir daha Birleşmiş Milletler'e ada halkına kendi kaderini tayin hakkı uygulanması için bir teklif vermemiştir. Makarios kendi kaderini tayin hakkının BM'de henüz yeteri kadar destek bulamamasının ardından, Atina'ya yeni bir öneri ile gitmiştir. O da tüm dünyada hızla yayılan, sömürgelerin ortadan kalkma sürecinin etkisiyle gittikçe taraftar kazanan boyunduruk altındaki ulusların bağımsızlığı meselesiydi.⁴⁵ Atina'nın bundan sonraki hedefi adaya doğrudan bağımsızlık istemek üzerine olacaktır. Bundan hareketle Yunanistan, BM'den Büyük Britanya'nın geçiş hükümeti olarak kurulacak öz yönetimden ziyade doğrudan Kıbrıs Halkı'na bağımsızlık verilmesi isteğinde bulunacaktı. Zaten ABD'de Bermuda Görüşmeleri'nden itibaren, NATO'nun güney kanadındaki bu sorunu çözmek için, İngilizlerin askerî birkaç üs alarak, adadan çekilmesini tavsiye etmeye başlamıştı.⁴⁶ Doğrusu bu karar İngiltere Başbakanı Harold Macmillan'ın da işine gelebilirdi. Bu şartlar altında Makarios teklifin BM'den yeterli desteği alacağını düşünmekteydi.

Kıbrıs'ın iç siyasetindeyse önemli değişimler yaşanmaya başlamıştı. Makarios'un serbest bırakılması sonrası⁴⁷ şiddet ortamının azalmaması aksine tırmanması Vali Harding'in yeni önlemler almasına neden olmuştur. Özellikle EOKA'nın faaliyetlerini durdurmaya karşı Harding önemli çalışmalar yapmıştı. Bu durum adada baskı ortamının artmasına neden olmuş ve Atina'nın İngilizlerin sert önlemlerinden dolayı Londra'yı BM'ye şikâyet etmesiyle sonuçlanmıştı. BM görüşmeleri başlamadan Yunanistan'ın başarılı propaganda faaliyetleri nedeniyle olası bir tepki alacağını düşünen Londra, çareyi askerî valinin görevden alınarak yerine sivil bir valinin atanmasında görmüştü. Yeni atanan Vali Hugh Foot, daha önce Kıbrıs'ta görev yapmış ve Filistin-İsrail görüşmelerinde bulunmuş tecrübeli bir yöneticiydi.⁴⁸ Kıbrıs'taki siyasi durumu adadaki bir önceki görevi nedeniyle oldukça iyi bilmekteydi. Aynı zamanda İşçi Partisi'ne yakınlığı ile bilinen ve Kıbrıs'ta kendi kaderini tayin hakkı uygulanmasına çok da soğuk bakmayan bir yaklaşıma sahipti. Daha önce aldığı görevler nedeniyle uzlaştırıcı kimliği de ön plana çıkmaktaydı. Bu nedenle Foot, ada içerisinde ortaya çıkan toplumlar arası çatışmanın da sert önlemler yerine müzakereler ile çözebileceği inancındaydı. Fakat olaylar valinin beklediği gibi gelişmedi. EOKA bir kez daha BM'den Atina'nın eli boş dönmesi üzerine faaliyetlerine devam etme kararı almıştı. Bu kez Kıbrıslı Türkler de teşkilatlanmalarını tamamlayarak ada içerisinde daha örgütlü bir konuma gelmişti. Volkan teşkilatı olarak daha önce yerel küçük gruplar şeklinde köyleri korumaya alan Kıbrıslı Türk mücahitler, artık Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) adıyla askerî ve mali anlamda teşkilatlarını oluşturmuş görünmekteydiler.⁴⁹ Bu da adanın siyasi atmosferi için daha büyük çatışmaların yaşanması ihtimalini kuvvetlendirmekteydi. Nitekim EOKA'nın eylemlerinin durmaması ve TMT'nin de buna karşı reaksiyon göstermesi sonrasında, Ocak 1958 sonunda yeniden adada şiddet olayları yaşanmaya başlamıştır. Yeni atanan vali her ne kadar uzlaşmacı kimliği ile tanınsa da otoritesini göstermek adına olaylara olduğundan daha sert bir şekilde yanıt vermektedir. Böylece 27-28 Ocak tarihlerinde Lefkoşa'da büyük olaylar meydana gelmişti. Bunun sonucunda İngiliz yönetimi kontrolünü

⁴² Sönmezoglu, *agm.*, s. 234.

⁴³ Adı geçen Latin Amerika ülkeleri delegasyonlarının Yunanistan'ın karar taslağı aleyhinde oy kullanacaklarına dair bkz. A/PV. 731: s. 621.

⁴⁴ Karar tasarısı, 31 olumlu, 24 olumsuz ve 24 çekimser oy ile üçte iki çoğunluğu sağlayamadığından karar hâline gelmemiştir. Bkz. *UN Yearbook 1957*, Böl. 7, s. 76.

⁴⁵ John Reddaway, *Burdened with Cyprus: The British Connection*, K. Rustem&Brother, Lefkoşa 2001, s. 115.

⁴⁶ Bu görüşmeler hakkında bkz. Matthew Elderfield, "Rebuilding the Special Relationship: The 1957 Bermuda Talks", *Cambridge Review of International Affairs*, C. 3, S. 1, 1989, s. 14-24.

⁴⁷ Kıbrıslı Rumların lideri Makarios, 1956'da adadaki terör olaylarını desteklediği gerekçesiyle Britanya İmparatorluğu'nun bir diğer kolonisi Şeyssel Adaları'na sürgüne gönderilmişti. Daha sonra affedilerek adaya girişine izin verilmiştir. Bkz. Pierre Oberling, *The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus*, Columbia Uni. Press, New York, 1982, s. 58.

⁴⁸ François Crouzet, *Le Conflit de Chypre 1946-1959*, Bruylant, C. 2, Bruxelles 1973, s. 976.

⁴⁹ Türk direnişinin güçlenmesi ve faaliyetleri hakkında bkz. Dilek Yiğit Yüksel, "Kıbrıs'ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 34, S. 98, 2018, s. 322-339.

KIBRIS SORUNUNDA KRİTİK BİR VİRAJ: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULUNDA 1958 OYLAMASI

kaybetmemek adına çok sert bir müdahalede bulunmuştu. Bu durum hem Yunanistan hem de Türkiye tarafından protesto edilmişti. Fakat Türkiye’de İngilizlere karşı daha büyük bir tepki meydana gelmiştir. Vali Foot hakkında Kıbrıslı Rumlardan taraf olduğu gerekçesiyle adada Enosis’e izin vereceğine dair haberler çıkmaya başlamıştır.⁵⁰

Bu arada Londra’nın Kıbrıs’taki olayları yatıştırmak için yeni bir plan hazırlığında olduğu da kulaktan kulağa yayılmaktaydı. Son yaşanan olaylar nedeniyle Londra’nın olası önlemlerine güvenmeyen Ankara, bu konuda kendi kamuoyunu harekete geçirme kararı almıştı. 6-7 Eylül olaylarından itibaren neredeyse 3 yıldır izin verilmeyen Kıbrıs hakkındaki toplu mitinglerin yeniden ülkenin büyükşehirlerinde düzenleneceği duyurulmuştur. Türkiye’deki üniversite gençliğinin organize edeceği ve binlerce kişinin katılması beklenen Kıbrıs mitinglerine, “Ya Taksim Ya Ölüm” sloganı olarak seçilmiştir. Kıbrıslı Türk liderlerinde yer aldığı ve konuşma yaptığı bu mitinglere 300.000 kişi katılmaktaydı. Milliyetçi nutukların atıldığı mitinglerde Kıbrıs’taki İngiliz politikaları eleştirilmişti. Kıbrıs’ın anavatanın ayrılmaz bir parçası olduğu vurgulanmıştı.⁵¹ Ankara son olaylar nedeniyle böyle büyük bir kalabalığı toplayarak Londra’ya Kıbrıs’ta Taksim konusunda geri adım atmayacağını göstermek istemişti. Türkiye artık Taksim’in uygulanmasına verilebilecek son taviz olarak yaklaşmakta ve bir an önce hayata geçirilmesini istemekteydi. Yunanistan’da adadaki yaşanan çatışmalardan ve İngiliz valinin sert tutumundan memnun değildi. BM’den kendi kaderini tayin hakkı konusunda istediği desteği alamadığından yeni planlar üzerinde çalışmaktaydı. Adada devam eden toplumlar arası çatışmaya şiddetini daha da arttırmaktaydı. Bu durumda Londra, son gelişmeler nedeniyle memnun olmayan iki tarafı da ikna etmek için yeni bir plan üzerinde çalışmaktaydı. İngiliz Başbakanı Macmillan’ın adını taşıyan bu plan, çatışmaların sonlanmasından sonra Kıbrıs’ta yeni bir yönetim modeli önermekteydi. Bu proje İngiliz Başbakan Macmillan tarafından sorunun tüm tarafları için en avantajlı plan olarak ilan edilmişti.⁵² İngiliz Başbakanı Macmillan bu teklifiyle, Doğu Akdeniz’deki güvenliğin ancak Kıbrıs sorununa taraf devletlerin uzlaşması ile sağlanacağını vurgulamıştı. Aynı zamanda bu ortaklık teklifi ile 1957 Mart’ında ABD Başkanı Eisenhower ile yapılan Bermuda Görüşmeleri sonrası kararlaştırılan adadan çekilme ve kısmi bağımsızlık formüllerini gündeme aldığını göstermek istemişti. Londra bu kez 1956’da hazırlanan Radcliffe Teklifi’ne göre, Türkiye’nin tezi olan iki taraflı kendi kaderini tayin hakkı fikrine daha yakın bir uzlaşma formülü ortaya koymuştu. Bir bakıma son aylarda artan adadaki asayiş olayları ve bunun getirdiği güvenlik problemleri Washington’ı da artık rahatsız etmeye başlamıştı. Hâliyle ABD’de daha önce 1957 yılı ortalarında önerdiği ortak yönetim (condominium) ve ardından bağımsızlık çözümüne yakın bir fikre sahip olan Macmillan Planı’nı derhal kabul etmişti. Şimdi mesele BM tartışmalarına gidilmeden bu planın hem Atina’ya hem de Ankara’ya bir an önce kabul ettirilmesi idi. Planını ayrıntılı olarak tartışmak ve taraf devletleri ikna etmek için ABD’nin onayını da alan Başbakan Macmillan bir Doğu Akdeniz seyahatine çıkmıştır. Temmuz 1958’de Macmillan öncelikle Atina’ya Başbakan Karamanlis’le görüşmeye gitmişti. Bu görüşmede Yunanistan’ın BM’deki grubunun lideri ve Dışişleri Bakanı Averoff-Tossizza da hazır bulunmuştu. Atina’da yapılan toplantılar sonucunda bir uzlaşma sağlanamamıştı. Averoff yaptığı açıklamada Yunanistan’ın üç ülkenin katılacağı bir görüşmeden çok Kıbrıs halkı ile (Kıbrıslı Rumlar kastedilerek) Londra’nın bir görüşme yapması noktasında olduğunu vurgulamıştı. Daha sonra Ankara’ya geçen Macmillan burada Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Zorlu ile bir araya gelmiştir. Londra’nın beklentisinin aksine, Ankara bu kez kendi görüşü olan Taksim’in uygulanmasında direterek yeni planı kabul etmeyeceğini duyurmuştur.⁵³ Daha sonra Kıbrıs’a geçen Macmillan eli boş bir şekilde Londra’ya dönmüştü. Fakat gün geçtikçe artan toplumlar arası çatışmadan ve adanın istikrarsız bir şekilde yönetilemez duruma gelmesinden ABD pek memnun değildi. Washington her ne kadar Yunanistan’ın bağımsızlık tezine yakın görünse de tek isteği NATO’nun güney kanadının zarar görmemesi için bir an önce bu sorunun çözülmesiydi.⁵⁴ Bu konuda Türkiye’ye de planın kabul edilmesi konusunda baskı yapmaya başlamıştı.⁵⁵ Zira Kıbrıs’ın hemen yanı başında Orta Doğu’da da Süveyş Krizi sonrası ortaya bir Nasırcılık ideolojisi⁵⁶ çıkmıştı. Bu ideolojisinin etkisiyle önce Suriye sonra Irak ve son olarak Ürdün’de önemli olaylar meydana gelmişti. Washington’un bakış açısından Orta Doğu’da komünizme yakın milliyetçi darbeler yaşanmaya başlamıştı. Bu durum, 1957’de ilan edilen Eisenhower Doktrini ile İngilizlerin Orta Doğu’daki boşluğunu doldurmaya çalışan Washington için oldukça tehlikeli bir gelişmeydi. Dolayısıyla Kıbrıs’ta yaşanan çatışmalar ve istikrarsızlık ortamı hiç de ABD’nin istediği bir durum değildi.⁵⁷

⁵⁰ Gazioglu, *age*, s. 371.

⁵¹ Bu mitingler hakkında bkz. Selçuk Duman, *Kıbrıs’ta Türk Millî Mücadelesi ve 1958 Türkiye Mitingleri (1878-1958)*, Berikan Yayınları, Ankara 2013, s. 93-159.

⁵² Bu planın ayrıntıları için bkz. Harold Macmillan, *Riding the Storm, 1956-1959*, Harper&Row Publishers, London 1971, s. 669-670.

⁵³ Suat Bilge, “Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye-Sovyetler Birliği Münasebetleri”, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1973*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s. 375.

⁵⁴ FRUS, 10 Haziran 1958: Atina Büyükelçiliğinden ABD Dışişleri Bakanlığına.

⁵⁵ FRUS, NSC 6003, 1958-60: s. 819.

⁵⁶ Mısır Devlet Başkanı Gamal Abdel Nasser’in düşüncelerine dayanan Arap milliyetçiliği ve Arap sosyalizmi ideolojisidir. Bu fikir hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Leonard Binder, “Gamal Abd Al-Nasser: Iconology, Ideology, and Demonology”, *Rethinking Nasserism: Revolution and Historical Memory in Modern Egypt*, ed. Elie Podeh, Onn Winckler, University Press of Florida, Gainesville 2004, s. 45-71

⁵⁷ William I. Hitchcock, *The Age of Eisenhower: America and the World in the 1950s*, Simon and Schuster, New York 2018, s. 399-400.

Bu yaşananlar Türkiye tarafından da olumsuz algılanıyordu. Ne Orta Doğu'da yükselen Nasırizm ne de Moskova'nın politikası Ankara'nın lehinde bir durumdu. 1957'de Suriye ile Türkiye'nin yaşadığı kriz sonrası Irak'ta yaşanan Nasırcı darbe Ankara üzerinde şok etkisi yaratmıştı. Irak kısa bir süre önce NATO'nun güney kanadını askeri açıdan da korumak için kurulan Bağdat Paktı'nın bir üyesiydi. Gerçekleşen darbe ile bu ideolojik birliktelikten ayrılmaktaydı. Türkiye için bu durum, kuzey sınırından sonra güney sınırlarının da SSCB'ye yakın bir hükümetin eline geçmesi ve komünizmin bir bakıma Türkiye'nin sınırlarında konuşlanması demektir. Ankara açısından Türkiye'nin sınırlarında yaşanan bu gelişmeler yeni güvenlik önlemleri alması anlamına geliyordu. Türkiye'nin sınır güvenliği her meselenin üzerinde olduğundan Kıbrıs konusunda şimdilik çok sert bir direniş göstererek müttefikleri olan İngiltere ve ABD'yi gücendirmesinin kayda değer bir yararı yoktu. Bu nedenlerle Ankara önce karşı çıktığı Macmillan Planı'nı Ağustos ortasından itibaren küçük değişiklikler sonrası destekleme kararı almıştı.⁵⁸ Yukarıda sayılan gerekçeler Yunanistan için mevcut olmadığından (en azından Ankara kadar yakından hissedilmediğinden) Atina fikrini değiştirmede ve sorunu bir kez daha Birleşmiş Milletler'in gündemine getirmek için harekete geçti. Fakat bu sefer farklı bir yol izleme kararı vermişti. Kıbrıs sorununun BM'ye götürülmesini en başından beri sağlayan isim Kıbrıslı Rumların lideri Makarios'tu. Sorunun kendi kaderini tayin hakkı ve koloni problemi olarak BM üyelerine anlatılmasını sağlayan da yine kendisiydi. Makarios katıldığı uluslararası toplantılar ve ikili görüşmeler yoluyla özellikle bağılantısızlık yanlısı ülkeler içerisinde önemli bir sempati toplamıştı. Bu sebeple 1958'e kadar BM oylamalarında bu gruba yakın ülkelerin delegasyonlarının desteğiyle Kıbrıs'a kendi kaderini tayin hakkı uygulanması noktasında önemli aşamalar kat etmişti. Fakat Genel Kurul oylamalarında istediği sonucu henüz alamamıştı. Yine de hâlen Kıbrıs meselesinin adada yaşayan Rumlar için en doğru çözümünün BM çatısı altında alınabileceğini düşünmekteydi. Bu sebeple de Atina'ya BM'ye yeniden başvurması için ısrarını sürdürmekteydi. Fakat başvurunun, "Kıbrıs'a kendi kaderini tayin hakkı uygulanması" şeklinde değil, "Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesi" şeklinde yapılmasını istemişti. Atina da son derece güvendiği ve sömürge karşıtı hareketler içerisinde güçlü bir imajı olduğunu bildiği Makarios'un bu görüşünü destekleme kararı almıştı. Böylece BM Genel Sekreterliğine adaya bir an önce müzakereler yoluyla bağımsızlık yolunun açılması önerisi ile başvurusunu yapmıştı.⁵⁹

Konunun bir kez daha BM'de tartışılacağına anlaşılmaması üzerine Ankara'da yeni bir stratejiyle harekete geçmiştir. Son oylamada kıl payı Kıbrıs için kendi kaderini tayin hakkı uygulanmasına dair tasarısı Genel Kurul'da yasalaşmadan gündemden düşürülmüştü. Bu sefer Atina'nın başvurusunda BM'nin tüm üyelerinin kabul edebileceği Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesine dair müzakerelerin başlaması isteği söz konusuydu. Ankara'nın bunu önlemek için yeniden bir geniş lobi faaliyetine ihtiyacı vardı. Bu konuda görev Dışişleri Bakanı Zorlu'nun omuzlarındaydı.⁶⁰ Türkiye adına son yıllarda katıldığı bölgesel ve uluslararası toplantılarda gösterdiği başarılı performansı nedeniyle batılı ülkelerin nezdinde popülerite de kazanmıştı.⁶¹ Son derece iyi bir diplomat olan Zorlu, dışişlerini bilen bürokrat grubunun varlığı ile güçlü bir diplomasi heyeti oluşturmuştu. BM'de görevlendirilecek Türk diplomatları, Kıbrıs konusunda uzun yıllardır çalışan Nihat Erim ve yardımcısı Suat Bilge'nin rahle-i tedrisatından geçmiş kişilerdi. Zorlu'nun emri altındaki dışişleri bürokrasisi, Kıbrıs konusunda uzman akademisyenler ile uzun zamandır yoğun çalışma içerisindeydi. Bu şartlar altında Türk tezinin savunulması noktasında Zorlu, gerçekten rakiplerinin de takdir ettiği bir diplomatlar heyetine sahipti.

Fakat Zorlu, her ne kadar iyi bir ekibe sahip olursa olsun, Türkiye'nin BM'deki bölgesel blokların yeterince desteğini almadan başarılı olamayacağını da farkındaydı. 1956 yılında Latin Amerika'da yapılan iyi niyet gezisi, 1957 yılındaki BM tartışmaları düşünüldüğünde nispeten başarı da getirmişti. En azından Yunan tezinin reddi sağlanmıştı. Şimdi Türkiye'nin önünde daha büyük bir sınav vardı. Hem kendi tezini BM'de kabul ettirebilmek hem de Yunanistan'ın o yılların atmosferinde son derece makul karşılanabilecek Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesine dair müzakerelere başlanması görüşünün bir şekilde engellenmesini sağlamaktı. Zira Ankara Yunanistan'ın bağımsızlık formülünün kendi kaderini tayin hakkı olarak kabul ettiremediği Enosis için yeni bir kamuflaj olduğunu düşünmekteydi.⁶² Onlar açısından Kıbrıs bağımsız olur olmaz bir referandumla Enosis'i gerçekleştirerek Yunanistan'a bağlanabilirdi. Türkiye açısından bu kabul edilemez olarak nitelendirilmekteydi. Dolayısıyla Ankara, kendi tezinin kabul edilmesi açısından çok önemli olan BM'deki Kıbrıs tartışmalarının yapıldığı Birinci Komite toplantılarında yeterli desteği alabilmeyi arzulamaktaydı. Bu nedenle de 1956'da yapılan diplomasiden farklı olarak DP hükümeti, daha farklı siyasi bloklarla iletişimini artırmak için çalışmalara başlamıştı. Türk heyetinin başkanı olarak toplantılara katılacak olan Dışişleri Bakanı Zorlu, Cezayir sorunu nedeniyle Türkiye'nin birçok defa karşı karşıya geldiği BM'nin genelde blok hâlinde oy kullanan gruplarından olan Arap ve Orta Doğu ülkeleri ile yakınlaşma siyaseti izlemeye karar vermişti. Türkiye'nin tarihi bağları oldukça güçlü olduğu bu

⁵⁸ Armaoğlu, *age*, s. 481.

⁵⁹ Bu başvurusunda Yunanistan ilk kez "self-determinasyon" uygulanması ifadesini kullanmamıştır. Sorunun çözülmesini ve Kıbrıslılar (Kıbrıslı Rumlar) ve İngiltere arasında müzakerelerin başlamasını talep etmiştir. Bkz. UN Yearbook 1958, Böl. 6, s. 71-72.

⁶⁰ Averoff-Tossizza, *age*, s. 273.

⁶¹ Zorlu'nun bu uluslararası toplantılardaki çalışmalarına dair bkz. Furkan Kaya, *Türk Dış Politikası'nın ve Kıbrıs'ın "Zorlu" Dönemi*, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018, s. 49-65.

⁶² Armaoğlu, *age*, s. 496-497.

KIBRIS SORUNUNDA KRİTİK BİR VİRAJ: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULUNDA 1958 OYLAMASI

coğrafya ile arasında 1948 yılında İsrail'in kuruluşu ve hemen akabinde yaşanan Arap-İsrail Savaşları'nda izlenen politika nedeniyle ilişkiler istenen oranda gelişmemişti. Ayrıca Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla beraber izlediği dış politika da bu coğrafyada Ankara'nın iyi hislerle anılmamasına neden olmuştu. Nitekim ne Süveyş Krizi esnasında Mısır'a ne de emperyalizm karşıtı bir mücadele içerisine giren Cezayir'e beklenen destek verilmemişti. Aynı zamanda BM'de yapılan oylamalarda Türkiye'nin çekimser kaldığı görülmüştü.⁶³ Dolayısıyla Ankara'nın bu grubu ikna etmesi oldukça zor bir iş olarak görünüyordu. Zorlu'nun BM oylamalarında önemli gördüğü bir diğer grup Latin Amerika grubuydu. Bu grubun gücünün BM oylamalarında farkında olan Ankara, daha önce 1956 Kasım ayında bizzat bölgeye diplomasi heyeti göndererek çalışmalar yapmış, bunun da Yunanistan'ın Genel Kurul'da yeteri çoğunluğu sağlamasını engelleyerek neticesini almıştı. Fakat yine de Türkiye, BM'nin Birinci Komitesi'nde Kıbrıs'a kendi kaderini tayin hakkı uygulanmasına dair oylamayı kaybetmişti. Bunun da nedenlerinden birisi Latin Amerika grubunun birçok üyesinin Atina lehine oy kullanmasıydı. Bu kez Ankara'nın Birinci Komite'deki oylamada daha fazla oy alması açısından Latin Amerika grubundan daha çok destek alması gerektiği açıktı. En azından aleyhte oy kullanmalarının önüne geçilmeliydi. Fakat bölgeden gelen Türkiye'nin kıtadaki tanınırlığına dair raporlar pek de iç açıcı değildi. 9 Haziran 1958'de Brezilya'nın Türkiye Büyükelçisi Şefkati İstinyeli, Ankara'ya bu duruma dair bir rapor yazmıştı.⁶⁴

Büyükelçi İstinyeli raporuna, Brezilya'yı örnek göstererek Türkiye'nin Latin Amerika'da pek tanınmadığını söyleyerek başlamaktaydı. Brezilya örneğinde Türkiye'nin varlığı söz konusu bile değildi. İstinyeli, Lübnanlı ve Suriyelilerin kıtadaki vatandaşları aracılığıyla bölge ülkeleri ile bağlantı kurduğundan, İsrail lobisinin parasal kaynaklarıyla kıtada oldukça güçlü olduğundan ve Yunanların da yine kıtadaki ülkelerde çeşitli makamlara gelmiş vatandaşları aracılığıyla bölgede kendi ülkeleri lehine propaganda faaliyetleri yürüttüğünden bahsetmekteydi. Büyükelçiye göre Türkiye bu olanaklardan tamamen yoksundu. Böyle olmakla beraber Ankara Latin Amerika'daki görünürliğini artırmaya dair de çaba göstermemekteydi. İstinyeli Türkiye'nin görünürliğünün artırılması konusunda bazı tavsiyelerde bulunmaktaydı. İstinyeli'ye göre Türkiye'nin kıtadaki tanınırlığını artırmak için Latin Amerika'da tanınan profesörlerin ve gazetecilerin Türkiye'ye davet edilmeleri ve resmi ziyaretçi statüsünde ağırlanmaları sağlanabilirdi. Daha sonra bu gelen kişilerin ülkelerine döndüklerinde tanınmış gazete ve radyolarda Türkiye hakkında yazılar yazmaları ve konuşmalar yapmaları istenebilirdi. İstinyeli burada Brezilya'nın 28 gazete, 17 radyo ve 2 televizyon istasyonu sahibi olan medya patronu Assis Chateaubriand'ın ismini zikretmekteydi. Avrupa'ya çok sık bir şekilde seyahat eden ve gittiği yerlerde büyük saygı gören bu iş adamının Türkiye'de de ağırlanması sağlanabilirdi. Türkiye ziyaretinde kendisine yeterince alaka gösterilirse, bu kişinin ülkesine döndüğünde Brezilya medyasında Türkiye hakkında haberler yapması ve yazılar yazması suretiyle Türkiye'nin tanınırlığına katkıda bulunması olasıydı. Ayrıca İstinyeli'ye göre Ankara, Latin Amerika ülkeleri ile bir kültür antlaşması imzalayabilirdi. İstinyeli kültürel faaliyetlerin önemini, 1957'de São Paulo'da düzenlenen Bienal'deki Türk sanatçıların başarı kazanması ile birlikte günlerce Brezilya gazetelerinde haber olduğu ile örneklemekteydi. Bu sebeple İstinyeli, Ankara'ya Türk kültür ve sanatının örneklerini göstermeleri açısından Latin Amerika'ya sanatçılar göndermesini önermişti. İstinyeli bu konuda şunları söylemekteydi; *“Suna Kan, Ayla Erduran, Ayşegül Sarıca gibi milletlerarası müsabakalarda muvaffakiyet kazanmış müzisyenlerimizin buralara konser vermek üzere gönderilmeleri çok yerinde olur. Televizyon ve radyolarda konser vererek milyonlarca dinleyiciye hitap ederler. Leyla Gencer ve Onatlar gibi opera sanatçılarımızın Latin Amerika memleketlerinin bir kısmını gezmelerinin birer sanat hadisesi olacağı şüphesizdir.”*⁶⁵

Büyükelçi bu noktada Türkiye'nin o dönemki en iyi Batı müziği yapan müzisyenlerinin kıtaya gelmesini tavsiye etmişti. Üstelik önerilen kişilerin tamamı başarılı ve Avrupa sanat camiasında tanınan genç kadın sanatçılardı. Bu kişiler İstanbul sanat hayatında da modern yaşam tarzları ile tanınan isimlerdi. Burada Latin Amerika ülkelerinin Batı medeniyeti kökleri nedeniyle, Türkiye'nin Batılı ve çağdaş yüzünün gösterilerek kıtada öneminin artacağı vurgulanmak istenmişti. İstinyeli'nin bu başlık altında değindiği bir diğer konu Latin Amerika'da futbolun oldukça taraftar bulduğu üzerineydi. Latin Amerikalılar futbol müsabakalarını heyecanlı bir şekilde takip etmekte ve maçlardan sonra günlerce konuşmaktaydılar. Büyükelçi burada Bulgaristan Milli Takımı'nın yakın bir geçmişte Brezilya'ya maç yapmaya geldiğini söylemişti. Brezilya'nın başkenti Rio de Janeiro şehrindeki Maracanã Stadyumu'nun 200 bin kişilik kapasiteyle büyük futbol organizasyonlarına ev sahipliği yaptığını belirten İstinyeli, Bulgaristan Milli Takımı'nın burada oynadığı maç sonrası yüz binlerce taraftarın Bulgarları alkışladığından, bağırarak bastığından bahsetmekteydi. Büyükelçi İstinyeli'nin Ankara'nın kıtada tanınırlığının artmasına dair en önemli gerekçesiye Kıbrıs meselesiydi. Bu noktada büyükelçi; *“Yüksek malumları olduğu üzere Latin Amerika Cumhuriyetleri Birleşmiş Milletler'de 20 reye sahiptir. Yakında Kıbrıs meselesinin New York'ta müzakeresi bahis mevzu olabilir. Fikrimce Latin Amerika memleketlerinin sempatisini vakit*

⁶³ Aymene Hadji, Hüsamettin İnaç, “Diplomasi Tarihi Açısından Türkiye-Cezayir İlişkileri”, *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, C. 5, S. 2, 2023, s. 94.

⁶⁴ Bu rapor için bkz. TDA, 1958, 2624-17861-1.

⁶⁵ İstinyeli, *agr*, s. 1.

*kaybetmeden çekmek üzere ve imkânlarımız nispetinde bir program hazırlamalıyız. Son dakikada yapılan teşebbüsler pek faydalı olmuyor.”*⁶⁶

Burada Büyükelçi, Latin Amerika grubunun BM’de en güçlü gruplardan birisi olduğundan hareketle, Genel Kurul’da alınacak bir kararda oylarının oldukça etkisi olduğunu vurgulamaktaydı. Bu nedenle Kıbrıs meselesinin BM’de Türkiye lehine sonuçlanması açısından bu grubun blok oylarının çok değerli olduğunu söylemekteydi. Bu konuda son olarak değindiği meseleyse oylamaya az bir zaman kala yapılan lobi faaliyetlerine ilişkindi. 1958 yılında yukarıda değinildiği şekilde, Türkiye’nin bir önceki yıl Birinci Komisyon’da Yunanistan’ın Kıbrıs’ta kendi kaderini tayin hakkı uygulanmasına dair tasarısının geçmesini engelleyemediğinin hatıraları henüz tazeydi. Bu sebeple Büyükelçi, bu sefer BM’ye henüz Yunanistan başvurmadan (Raporun yazıldığı 1958 Haziran’ında henüz Atina’nın başvurusu yoktu.) Türkiye’nin Latin Amerika’daki diplomasi faaliyetlerine başlamasını önermekteydi.

Büyükelçi İstinyeli’nin raporundaki Kıbrıs’a dair görüşler, Ankara’nın da dikkatini çekebilecek türdendi. İngiliz ve NATO planlarını kabul etmeyen Atina’nın daha önce defalarca yaptığı gibi sorunun çözümü için BM’ye başvuracağı kesindi. O hâlde BM gruplarına yakınlaşarak Türk görüşünün anlatılması için yeniden bir siyaset formüle etmek gerekecekti. Bunun için Ankara’nın uygulamak istediği daha farklı bir diplomasi modeli vardı. Esasında hedef yine olabildiğince Latin Amerika grubundan ülkelerin ikna edilmesi idi. Fakat bu sefer Türk diplomasisinin lobi faaliyetlerini BM içerisinde sınırlı tutmakla beraber Ankara, bu grubun dikkatini çekmek için müttefiklerinin de devreye girmesini istemekteydi. Bu müttefiklerden en önemlisi Büyükelçi İstinyeli’nin de raporunda bahsettiği İsrail idi. Bu ülkenin Latin Amerika’daki algısı oldukça iyi durumdaydı. Esasında Orta Doğu’da son yıllarda yaşanan gelişmeler de Ankara’nın Tel Aviv ile ilişkilerini geliştirmesine fırsat tanıdı. 1957 yılının sonlarından itibaren iki ülkenin dışişleri bakanları Orta Doğu’da yaşanan gelişmeleri tartışmak için çeşitli Avrupa başkentlerinde bir araya gelmeye başlamışlardı. Özellikle Nasırcılığın 1958 yılı başından itibaren Orta Doğu’da yayılmasına karşı iki ülke de tedbir alma amacındaydı.⁶⁷ Türkiye ve İsrail arasında yapılan bu toplantılar genellikle gizli olarak gerçekleştiriliyordu. Bunun sebeplerinden birisi Türkiye’nin bölgedeki kendisi gibi Müslüman olan Arap ülkelerini karşısına almak istememesiydi. Bu koşullar altında Haziran 1958’den itibaren Türk-İsrail görüşmeleri sıklaşmaya başlamıştır. Ağustos ayı iki ülke arasındaki görüşmelerin en yoğun olduğu ay olmuştu. Öncelikle iki ülkenin dışişleri bakanları Fatin Rüştü Zorlu ve Golda Meir 2 Ağustos’ta Zürih’te bir araya gelerek Irak darbesi ve Orta Doğu’daki Nasırcı ayaklanmaları masaya yatırmıştı.⁶⁸ Ağustos ortasında Türkiye Dışişleri Bakanı Zorlu, Lübnan ve Ürdün’de yaşanan gelişmeleri ele alacak olan BM Güvenlik Konseyi görüşmelerine katılmak için New York’a gitmişti. Burada gelişmeleri kendisi gibi kaygıyla izleyen ve İsrail’in güvenliği için hemen önlem alınmasını isteyen İsrail BM temsilcisi Abba Eban ile bir araya gelmişti. Zorlu ve Eban, BM’de gelecek oturumlarda ele alınacak ve iki ülkenin güvenliğini ilgilendiren konularda iş birliği yapmaya dair görüş alışverişinde bulunmuşlardı. Bu görüşme iki ülkenin sorunları daha ayrıntılı bir şekilde ele almasına vesile olmuştu.⁶⁹

Bu bağlamda Orta Doğu’da yaşanan gelişmeler karşısında daha ayrıntılı bir iş birliğinin konuşulması için 29 Ağustos’ta iki ülke başbakanları Menderes ve David Ben-Gurion Türkiye’de bir araya gelmiştir.⁷⁰ Orta Doğu’da yaşanan Nasırcı hareketler BM’deki Kıbrıs tartışmaları öncesi iki ülkenin hiç olmadığı kadar yakınlaşmasıyla sonuçlanmıştı. Ankara İsrail ile olan bu yakınlığı stratejik olarak değerlendirmeye karar vermişti. Latin Amerika’dan gelen raporlar doğrultusunda, henüz BM görüşmeleri başlamadan İsrail’in desteğine başvurulacaktı. İsrail’in Latin Amerika’daki prestiji ve tanınırlığı oldukça yüksekti. Tel Aviv, bölge ile yakın ilişkilerde olan diplomatları vasıtasıyla Türkiye’nin Kıbrıs tezi lehinde bir lobi girişiminde bulunabilirdi. İki ülkenin dışişleri bakanlarının görüştüğü Temmuz 1958’deki son toplantıda zaten Zorlu, meslektaş Meir’e gerektiğinde BM’de Türk heyetine destek verilip verilemeyeceğini sormuştu. Fakat bu desteğin ne olduğunu henüz Kıbrıs konusunun BM’de tartışılacağı kesinleşmeden dillendirmek istememişti. Sadece genel bir cevap aramıştı. İyi şekilde karşılanan bu istek, BM’de Kıbrıs konusunun tartışılacağı kesinleştikten sonra yeniden gündeme geldi. Kasım 1958’de Zorlu, meslektaş Meir’e Türkiye’nin Kıbrıs Tezinin Latin Amerika’da anlatılması konusunda İsrail’in yardımcı olmasını arzu ettiklerini söyledi. Zorlu aynı zamanda İsrail’in Yunanistan’ın tezlerini desteklemesinin anlamsız olduğunu da söyleyerek, “İsrail’in Yunanistan’a karşı herhangi bir yükümlülüğü yoktur.” ifadesini kullandı.⁷¹ Türkiye’nin İsrail devletinden ricası iki konuyu kapsamaktaydı; birincisi Güney Amerika’da sahada lobi faaliyetleri için İsrail’den destek ve kitada çok iyi tanınan Arjantin ve İsrail vatandaşı Moshe Tov’un BM’de Türk Tezi lehinde girişimlerde bulunmasıydı.⁷² Bunun karşılığında İsrail’e BM oylamaları sonrası Tel Aviv’e

⁶⁶ İstinyeli, *agr.*, s. 1.

⁶⁷ Amikam Nachmani, *Israel, Turkey and Greece: Uneasy Relations in the East Mediterranean*, Routledge, London 1987, s. 75.

⁶⁸ Zach Levey, “Israel’s Entry into Cyprus, 1959-1963: Diplomacy and Strategy in the Eastern Mediterranean” *Middle East Review of International Affairs*, 2003, C. 7, S. 3, s. 74.

⁶⁹ Gabriel Haritos, *Israel and the Cyprus Question: Foreign Policy, Diplomacy and International Relations 1946-1960*, Bloomsbury Academic, London 2023, s. 155.

⁷⁰ İsmail Soysal, *Türk Dış Politikaları İncelemeleri için Kılavuz (1919-1993)*, Eren, İstanbul 1993, s. 72.

⁷¹ Haritos, *age.*, s. 157.

⁷² Türkiye’nin İsraili diplomatlar arasında Moshe Tov’u seçmesi bilinçli bir tercihti. İsrail’in kurulduğu dönemde bile, Tov’un Latin Amerika’daki faaliyetleri bölgedeki Türk diplomatlar tarafından yakından takip ediliyordu. Tov’un Latin Amerika başkentlerinde İsrail’i tanıtmaya

KIBRIS SORUNUNDA KRİTİK BİR VİRAJ: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULUNDA 1958 OYLAMASI

yeniden Ankara'nın büyükelçi ataması sağlanacak ve İsrail ile dış ilişkiler kapsamlı şekilde ele alınacaktı. Yalnız Zorlu'nun bir ricası daha vardı. O da İsrail'e büyükelçi atanması ve ikili resmi görüşmelerin başlaması süreci mutlaka oylama sonrasında olmalıydı. Çünkü Ankara'nın Tel Aviv ile güçlü resmi ilişki kurması, Kıbrıs için desteği beklenen Arap ülkelerinin oylarını tehlikeye düşürebilirdi. Antlaşma bu şekilde İsrail tarafından kabul edildi. Arap ülkeleri hakkındaki kaygı da Tel Aviv tarafından son derece anlayışla karşılandı. İsrail bu görüşme sonrası Türkiye'nin istekleri doğrultusunda, Latin Amerika'da en iyi tanınan becerikli diplomatı Moshe Tov'u bölgede ülkeleriyle iletişime geçmesi için derhâl görevlendirdi.⁷³

Buenos Aires doğumlu Arjantin vatandaşı da olan İsrailli diplomat Moshe Tov, bu özelliği dolayısıyla Latin Amerika ülkeleriyle İsrail arasında kısa zamanda çok samimi ilişkiler kurulmasını sağlamıştı. BM'de resmi dillerin hangileri olması gerektiğine dair tartışmada İspanyolcanın seçilmesinde aktif rol oynamıştı. İsrail'in kuruluşundan 1950'li yılların ortalarına kadar kısa süre içerisinde neredeyse tüm Latin Amerika ülkelerini ziyaret etmiş buralarda bölge diplomatları ile samimi ilişkiler geliştirmişti. Bu özellikleri dolayısıyla gerçekten de Latin Amerika grubu oylarının Türkiye lehine yönlendirilmesinde en önemli aktörlerden birisi olabiliyordu. Daha önce BM'de, Ben-Gurion'un direktifiyle Türkiye lehinde faaliyetlerde de bulunmuştu. 1940'lı yılların sonunda Türkiye'nin Latin Amerikalı ülkelerinin de oylarını alarak, BM Güvenlik Kurulu geçici üyeliğine seçilmesini sağlamıştı⁷⁴

Tel Aviv'den gelen talimat doğrultusunda Moshe Tov bölge ülkeleriyle görüşme trafiğine başladı. Her ne kadar İsrailli diplomat tanınan ve bölgede önemli dostlukları olan bir isim olsa da Yunan diplomasisi kıtada son yıllarda oldukça önemli bir aşama kat etmişti. Kıbrıs konusunda BM'deki son oylamalarda önemli sayıda Latin Amerika ülkesini yanına çekmeyi başarmıştı. Latin Amerika grubu içerisinde yer alan ülkelerin BM'de sömürge karşıtı hareketler lehine oy verdiğini çok iyi bilen Tov, öncelikli olarak iletişime geçtiği ülkelere Kıbrıs'ın hassas dengelerini anlatmaya karar vermişti. Tov, Yunanistan'ın BM'ye konuyu getirdiğinden beri, her zaman kendi kaderini tayin hakkı vurgusu yapmasının bölgede olumlu algılandığının farkındaydı. Bu sebeple konunun diğer yönlerini anlatarak grup üyelerinin fikrini değiştirmeyi umuyordu. Tov burada Soğuk Savaş şartlarında Kıbrıs sorununun ele alınması gerektiği fikrini ortaya attı. ABD'nin bölge ülkeleri üzerindeki etkisini iyi bilen Tov, Kıbrıs'ı Orta Doğu'da SSCB'nin komünist yayılmasına direnen bir bölge olarak ele aldı. Türkiye'nin siyasi tezine de oldukça uygun olan bu bakış açısında, Yunanistan BM'de Varşova Paktı ve ona yakın duran bağlantısızlık yanlısı ülkelerin desteğiyle Doğu Akdeniz'e SSCB'nin nüfuz etmesini sağlayacak şekilde Kıbrıs'ta yayılma amacı güderek Batı ittifakının birliğine zarar veriyordu. Kıbrıs'ın bağımsızlığı demek sürekli bağlantısızlık yanlısı toplantılara katılan Makarios'un Kıbrıs'ı doğu blokunun etkisine açması ve komünizmin Doğu Akdeniz'de yayılması demekti. Tov, Latin Amerika ülkelerine Yunanistan'ın bağımsızlık tezine verilen desteğin aslında Doğu Akdeniz'de NATO ve Batı İttifakı aleyhine bir gedik açılması anlamına geleceğini söylemekteydi. Tov'un konuyu bu bakış açısından ele alma şekli şüphesiz ABD ile beraber hareket eden ve ülkelerinde komünizmin yayılmasına karşı önlemler alan Latin Amerika ülkelerini etkileyecek bir söylem tarzıydı. Hâliyle bazı Latin Amerika ülkelerinin görüşlerini değiştirmesinde bu söylem etkili oldu.⁷⁵ Çalışmalarına son vermeden önce Tov, Türk Dışişleri Bakanı Zorlu ile Latin Amerika ülkelerinin BM temsilcilerini de bir araya getirecek bir toplantı düzenledi. Burada Zorlu, Tov ile benzer argümanlar üzerinden (Türk tezinden bahsetmeden) Kıbrıs'ın batı ittifakı açısından önemi üzerinde durdu. Toplantı sonrası Tov, Zorlu'ya oylama öncesinde bazı önerilerde de bulundu. Tov açısından bu Batı ittifakı vurgulu ve komünizm karşıtı söylem etkili olmuş görüldüğünden, Zorlu'ya aynı şekilde ikili görüşmelerde bu konuyu işlemesini tavsiye ediyordu. Bunun yanı sıra BM görüşmeleri esnasında Latin Amerika grubunun Kıbrıs Türklerinin temsilcisi ile tanışması bağlamında Kıbrıs Türklerinin lideri Dr. Fazıl Küçük'ün BM görüşmelerine davet edilmesinin iyi olabileceğini söylemekteydi. Son olarak Tov, ABD ile de BM tartışmaları öncesinde görüşme yapılmasını tavsiye etti.⁷⁶ Böylece görüşmeler öncesi Türk heyetinin diplomasi faaliyetleri tamamlanmış oluyordu. Artık BM görüşmelerinde tüm yük Zorlu'nun omuzlarında olacaktı.

5. Kıbrıs'a Bağımsızlık Verilmesi Hakkındaki 1958 Yılı 13. BM Genel Kurulu Görüşmeleri

5.1. Görüşmeler Öncesi Tarafların Hazırlıkları

Kıbrıs Meselesi Kasım 1958'de bir kez daha Birinci Komisyon'un ele alacağı konulardan birisi olarak açıklanmıştı. O sırada gündemde olan diğer konular Cezayir ve silahsızlanma meselelerinin öncesinde tartışılması

çabaları hakkında Ankara'ya çeşitli raporlar gönderilmişti. Bu raporlardan biri Türkiye'nin Buenos Aires Büyükelçiliği'nden gelmişti. Bu raporda, Tov'un Buenos Aires doğumlu bir Yahudi olduğu ve Latin Amerika kültüründe yetişmiş olması nedeniyle, bölgedeki ülkelerin dışişleri bakanlıklarında birçok arkadaşı olduğu vurgulanıyordu. Arjantinli kimliği nedeniyle Tov, kıtada İsrail'in tanınması için önemli çabalar sarf etmişti. Buenos Aires Büyükelçiliği, bu İsrailli diplomatın Arjantinli Yahudilerle yakın temaslar kurduğunu ve Başkan Juan Domingo Perón'un da katıldığı toplantılar aracılığıyla Arjantin ile İsrail arasında dostluk köprüleri kurmaya çalıştığını belirtiyordu. Tov, Latin Amerika'da örgütlü Arap toplulukları nezdinde de önemli başarılar elde ettiği yer alıyordu. Raporda, Tov'un gelişinden sonra İsrail'in Brezilya, Paraguay ve Kolombiya gibi birçok ülkede tanınmaya başladığı belirtiliyordu. Türk diplomatlar, Tov'un bölgedeki etkisini en başından beri fark etmişti. Bkz. (TDA 1948, 538 2729 17482 1).

⁷³ Haritos, age, s. 157.

⁷⁴ Moshe A. Tov, *El Murmullo de Israel Historial Diplomático*, La Semana Publicaciones, Buenos Aires 1983, s. 74.

⁷⁵ Haritos, age, s. 158-160.

⁷⁶ Haritos, age, s. 161.

kararı alınmıştı.⁷⁷ Bu doğrultuda heyetler tartışmalardan birkaç gün önce New York'un yolunu tuttular. Beklentiler geçen sene olduğu gibi Birinci Komisyon'da kabul edilen fakat Genel Kurul'da 5 oy farkla reddedilen Yunan karar tasarisının, yeni hâliyle bu kez kesin olarak iki komisyonda da kabul edileceği ve Kıbrıs'a BM kararı sonrasında bağımsızlık verileceği şeklindeydi.⁷⁸ Bu nedenle Atina çok kalabalık şekilde Kıbrıslı Rumların Lideri Makarios ve Yunan Dışişleri Bakanı Averoff öncülüğünde bir heyetle New York'ta temsil edilecekti. Averoff'un başkanlığındaki BM heyeti komisyon toplantıları öncesinde oldukça hazırlık yapmışlardı. Yunan Dışişleri Bakanlığı'nın hazırladığı Atina'nın gerek Macmillan Planı gerekse NATO toplantıları hakkındaki yazışmaları yayınladıkları iki beyaz kitap ülkelerin BM temsilcilerine dağıtılmıştı. Yunanistan'ın Washington Büyükelçisi aracılığıyla ABD'nin BM temsilcisi Cabot Lodge ile oldukça yapıcı bir toplantı gerçekleştirilmişti. Bunun neticesinde ABD'nin Kıbrıs'ın bağımsızlığı meselesine sempatik baktığı gözlemlenmişti. Averoff açısından her şey Atina'nın lehine görünmekte az bir oy farkla kaybedilen 1957 oylamasından bile daha iyi bir atmosfer hissedilmekteydi.⁷⁹ Averoff'u ise kaygılandıran başka şeyler vardı. O da Kıbrıslı Rum Lider Makarios'un heyetin çalışma alanı dışında kendi yaptığı faaliyetlerdi. Her ne kadar Makarios ile Averoff arasında son derece yakın bir ilişki varsa da Rum lider eski bağlantıları aracılığıyla ABD içerisinde bazı görüşmeler de yapmaktaydı. Bunlardan birisi Makarios'un New York Times gazetesine verdiği demeçle ortaya çıktı. Makarios röportajında bağımsızlık konusunda kendilerine bir destek verilmezse adada kurulması planlanan İngiliz üslerinin konuşlanmasına garanti veremeyeceğini ifade etmişti.⁸⁰ Üstelik Türk diplomatların bu konuşma ile ilgili hazırladığı raporda Makarios röportajı yapan gazeteciye; "Araplar ve Sovyetler Birliği bu üsleri istemiyorlar. Bizim BM'de onların oylarına ihtiyacımız olduğu için bu üs meselesini şimdi konuşmasak daha iyi..." dediğine dair bilgi vardı.⁸¹ Bu cümleler hâliyle BM'deki batı yanlısı ülkelerin hayli dikkatini çekmişti. Atina lehine olumsuz bir hava oluşması muhtemeldi. Makarios'un Bağlantısızlar⁸² ve SSCB'nin desteğini alabilmek için kurduğu bu cümleler, NATO üyesi olan Yunanistan'ın da prestijine zarar verebilecek türdendi. Dolayısıyla Averoff derhâl bir açıklama yaparak, Makarios'un Yunan heyeti içerisinde yer almadığını ve bu düşüncelerin Atina'nın resmi görüşleri olmadığını belirtmek ihtiyacını duymuştu.⁸³ Ayrıca Yunan Dışişleri Bakanı Makarios'un beyanati sonrasında Atina'nın en çok destek aldığı Asya-Afrika ülkeleri ve Latin Amerika Grubu üyeleri ile de bazı toplantılar gerçekleştirmişti. Bu iki bölgesel grupla yapılan toplantılarda Kıbrıs'ın bağımsızlığına dair farklı tezler öne sürerek iki grubu ayrı ayrı yatıştırmaya çalışmıştı. Bu durum da yine Türk diplomatların faaliyetleri sonucu Londra'ya bildirilmişti.⁸⁴

Türkiye de New York'a oldukça kalabalık ve Kıbrıs uzmanlarının yer aldığı bir heyetle gelmişti. Toplantılar öncesi lobi çalışmalarını tamamlayan heyet Türk tezi olarak, "adada şiddet olaylarının sona ermesi ve iki halkın kendi mukadderatını kendilerinin tayin etmesini" içeren bir görüş hazırlamıştı. Türkiye bu sefer BM'de Yunanistan'ın isteklerini engellemekten ziyade kendi görüşlerini kabul ettirmek için tartışmalara katılacaktı. Bunun için de henüz tartışmalara geçilmeden, çeşitli bölge gruplarıyla görüşerek bir ön hazırlık yapmıştı. Ankara'nın Latin Amerika grubundan başka oylamalarda üçte iki çoğunluğa ulaşmak adına en önem verdiği diğer grup olan Arap Devletleri ile de görüşmeleri tamamlanmıştı. Ankara adına Latin Amerika'da lobi faaliyetlerinde bulunan İsraili diplomatlar da Zorlu'nun görüşmeler başlamadan Arap devletlerinin birçoğunu ikna ettiği kanaatine varmışlardı. Ankara bu desteği elde etmek için daha önce katı bir şekilde izlediği NATO müttefikleri yanlısı bazı politikaları da gözden geçirmişti.⁸⁵ Arap devletlerinin en önem verdiği konulardan olan Cezayir meselesi bunlardan biriydi. Türkiye uzun zamandır NATO müttefiki Fransa'yı kızdırmamak adına görüş belirtmediği Arap devletlerinin hazırladığı ve Cezayir'deki şiddetin son bulmasını isteyen kararın sponsor devletlerinden birisi olmuştu. Aynı zamanda Türk Dışişleri Bakanı Zorlu, BM'nin yeni dönem açılış konuşmasında, Cezayir sorununa yer vererek, bu bölgede halkın daha fazla acı çekmemesi ve bir an önce şiddet olaylarının son bulması için çaba gösterilmesi gerektiğini dile getirmişti. Bu konuşma sırasında Vietnam ve Kore gibi Batılı ülkeler açısından hassas meseleler hakkında da bağlantısız ülkelerin hoşuna gidebilecek, bu ülkelerin birliğinin sağlanması ve demokratik düzene geçişlerine yardımcı olunması gibi cümleler kurmuştu.⁸⁶ Ankara'nın Kıbrıs tartışmaları öncesi söylemlerindeki bu değişiklikler ve bölgesel gruplarla kurduğu bağlar Yunan diplomatları tarafından da fark edilmiş ve Atina'ya rapor olarak gönderilmişti. Yunan diplomatların bu raporlarında Türkiye'nin Arap devletlerine yakınlaşmaya başladığı, 1958 yılı içerisinde 8 yeni diplomatik

⁷⁷ A/C.1/SR.898, 993.

⁷⁸ Mahmut Dikerdem, *Orta Doğu'da Devrim Yılları: (Bir Büyükelçinin Anıları)*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1977, s. 139.

⁷⁹ Averoff-Tossizza, *age*, s. 271-272.

⁸⁰ S. G. Xydis, *Cyprus Reluctant Republic*, Mouton the Hague, Paris 1973, s. 297.

⁸¹ TNA FO 10344-343, "Press Release: Urgent", 24 Kasım 1958: s. 2.

⁸² 1961 yılında toplanan Belgrad Konferansı sonrası bu ismi alacak olan Bandung Konferansı'nı hazırlayan ve BM'de kolonyalizm karşıtı mücadeleyi ortak şekilde sürdüren, başarılarında Hindistan, Mısır, Yugoslavya gibi ülkelerin olduğu iki kutuplu Soğuk Savaş sürecinin dışında kalmaya çalışan ülkeler kastedilmektedir.

⁸³ Averoff-Tossizza, *age*, s. 272.

⁸⁴ TNA FO 10344-343, s. 1.

⁸⁵ Türkiye, işgal altındaki topraklarının bağımsızlığı konusunda Arap devletleri tarafından hazırlanan metinler hakkında görüş ve tavrını açıklamaktan imtina etmişti. Çünkü Fransa'yı kızdırmak istemiyordu. Aynı zamanda Ankara, dışişleri bürokratlarına NATO müttefiklerini kızdırmaktan kaçınmaları gerektiğini söylemişti. Bu durum Kıbrıs üzerine yapılan görüşmelerde Arap devletleriyle hep sorunlara neden oluyordu. Bkz. TDA, 1956: 183-17812-84973; TDA, 1956: 183-17812-84974).

⁸⁶ A/PV. 756: s. 123.

KIBRIS SORUNUNDA KRİTİK BİR VİRAJ: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULUNDA 1958 OYLAMASI

temsilcilik açtığından bahsedilmektedir. Türkiye'nin görüşmeler öncesi bu çabalarının karşılık bulduğu da bildirilmiştir. Yunan Dışişleri Bakanı Averoff'a da bazı Arap devletlerinin temsilcileri ulaşmış, Türkiye'nin lobi faaliyetleri hakkında bilgi vermiştir. Bu görüşmelerde Türkiye, Kıbrıs sorununu Müslüman-Hristiyan çatışması temelinde ele almış ve Kıbrıslı Müslümanların Hristiyan Rumların eline bırakılmayacağını söylemiştir. Arap devletlerine Hristiyan birliğine karşı Müslümanların beraber hareket etmesi gerektiği anlatılmaya çalışılmıştır. Bu fikirler bazı Arap ülkeleri arasında taraftar da bulmuştu. Dolayısıyla Türk tarafının bu lobi faaliyeti de Atina'yı endişelendirmişti.⁸⁷

5.2. Türk ve Yunan Delegasyonunun Genel Kurul Müzakereleri

Tarafların tüm çalışmaları sonrası nihayet 25 Kasım 1958'de BM'de Kıbrıs konusu görüşülmeye başlandı. İlk sözü Yunan Dışişleri Bakanı Averoff aldı. Yunan Dışişleri Bakanı, İngiltere'nin adada çatışmayı körükleyerek sükûneti sağlamadığı ve Türkleri kullanarak adayı bölme girişiminde olduğunu söyledi. Daha sonra Türk tarafının iddialarından olan Lozan dengesi konusundan söz eden Averoff, bu antlaşma ile Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki tüm haklarından vazgeçtiğini belirtti. Aslında adada Türkiye'nin hiçbir hakkı olmamasına rağmen Londra'yı Türkleri adadaki siyasetin bir tarafı gibi göstererek sömürgeci siyasetini devam ettirmekle suçladı. Ankara'nın ise amacının ada halkının sorunlarını çözmekten çok taksimi gerçekleştirerek toprak kazanmak olduğunu iddia etti. Londra'nın son yayınladığı çözüm önerisi olan Macmillan Planı'nın amacının ortak egemenlik (condominium) tesis etmek olduğunu belirterek, azınlık statüsünde olan Kıbrıslı Türkleri yönetimde ortak etme çabasıyla Londra'nın amacının aslında Ankara'nın taksim tezine hizmet etmek olduğunu ifade etti. Averoff'un bu konuşması, iki temel üzerinde şekillenmekteydi. Birincisi Ankara'nın hiçbir hakkı olmadığı hâlde Londra ile beraber hareket ederek emperyalist plan dahilinde ada üzerinde toprak talep ettiği söylemiydi. Burada amaç BM'de emperyalizm karşıtı Asya-Afrika grubu ülkeleri ve NATO karşıtı Sovyetler Birliği ile beraber hareket eden ülkeleri etkilemektir. İkincisiyse Türkiye'nin savunduğunun aksine adada yaşayan Kıbrıslı Türkler genel toplamın çok küçük kısmını oluşturan bir grup azınlıktan ibaret olduğu söylemiydi. Dolayısıyla bu topluluğun genel Kıbrıs halkı içerisinde eşit temsil hakkına sahip olması söz konusu olamazdı. BM'nin de teşvik ettiği üzere insan hakları sözleşmesi gereği azınlık hakları korunarak adada yaşamlarına devam edebilirlerdi. Bu söylemdeyse amaç azınlık hakları konusunda kendi içlerinde sorun yaşayan devletlerin oylarını kazanmaktır.⁸⁸ Hem Batı İttifakı'na bağlı birçok ülke hem de yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerin kendi iç siyasetlerinde azınlıklara dair meselelerde tedbirler aldıkları bir gerçektir.

Yunan Dışişleri Bakanı sonrası İngiliz heyetinin temsilcisi Noble söz aldı. Konuşmasında Kıbrıs'ın basit bir koloni problemi olmaktan ziyade Batı ittifakının iç işi olduğunu ve çok farklı dinamiklerle ele alınması gerektiğini ifade etti. Adanın üç dost ülkenin istişare ve müzakereleriyle geleceğinin belirlenmesi gerektiğinin altını çizdi. Bir önceki BM Genel Kurulu'nda kabul edilen 1013 (XI) Sayılı Kararı hatırlatan Noble, barışçı ve demokratik bir çözümün hedeflenmesi gerektiğini, Londra'nın da tüm tarafların görüşünü alarak bunu arzuladığını belirtti. Noble ayrıca Londra'nın son yıllarda yaptığı çözüm önerileriyle adadaki siyasi atmosferi üç ülke ve ada halklarının çıkarları bağlamında ele aldığını da ekleyerek, soruna taraf ülkelerin de Londra'ya bu konuda destek vermesi gerektiğini söyledi. Büyük Britanya temsilcisinin bu söylemi, daha çok Londra'yı BM üyelerine Kıbrıs sorununda bir arabulucu ve hakem gibi tanıtmak üzerine kurulmuştu. İngilizlerin tek hedefinin adadaki anlaşmazlıkları sükûnet içerisinde ortadan kaldırarak, Doğu Akdeniz'e barış getirmek olduğu söylenmekteydi. Londra adada barışın sağlanması ve şiddet olaylarının sona ermesi için BM üyelerinin de desteğinin önemli olduğunu ifade etmek suretiyle, son yayımlanan Macmillan Planı'na sahip çıkılmasını istemekteydi.⁸⁹

İki konuşmacıdan sonra Türk heyeti başkanı Dışişleri Bakanı Zorlu söz aldı. Zorlu, öncelikle Kıbrıs'ın 400 yıla yakın Türklerin egemenliğinde kaldığından bahsederek, Türkiye'nin ada üzerinde Osmanlılardan miras olarak hakları olduğunu belirtti. Yunanistan bağımsız olduğundan itibaren (1830'dan) hiçbir zaman adanın Yunanlara ait olmadığını ifade etti. Ayrıca Kıbrıs'ın tarih boyunca hep Anadolu'ya hükmeden devletlerce yönetildiğini ekledi. Zorlu, bunun nedeninin adanın Anadolu'ya olan coğrafi yakınlığı sebebiyle, bölgenin güvenliği açısından çok özel bir konumda olması olduğunu altını çizdi.⁹⁰ Adaya bağımsızlık isteğinin bir aldatmaca olduğunu, Enosis emellerinin bu şekilde gizlenmeye çalışıldığını da ifade eden Zorlu, bunun kanıtınsa Makarios'un son röportajı olduğunu dile getirdi. Türkiye'nin 1956 sonrası kabul ettiği taksim tezi ile büyük bir fedakârlık yaptığını söyleyen Zorlu, bu bağlamda Ankara'nın uzlaşmadan yana olduğunu gösterdiğini söyledi. Son olarak Londra'nın Macmillan Planı'na Ankara'nın "evet" demesinin de aynı yaklaşım içerisinde düşünülmesi gerektiğini hatırlattı. Atina'nın iddialarının çoğunluk-azınlık ayrımı temeline dayandığını, bunun üzerinden adanın tamamına sahip olmak istediğini savunan Zorlu, kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin uygulanması için sadece nüfus faktörünün yeterli olmadığını bunun yanı sıra coğrafi ve tarihi sürecin de dikkate alınması gerektiğini belirtti.⁹¹ Buradaysa geçmişte

⁸⁷ Xydis, *age*, s. 296

⁸⁸ A/C.1/SR.996, s. 247-250.

⁸⁹ A/C.1/SR.996, s. 250-252.

⁹⁰ A/C.1/SR.997, s. 253.

⁹¹ A/C.1/SR.997, s. 254-255.

kendi kaderini tayin hakkı uygulanmasından imtina edilen tartışmalı toprakları işaret ederek Kıbrıs'ın da bu şekilde değerlendirilebileceğini şu sözlerle ifade etti;

“Birleşmiş Milletler Şartı yürürlüğe girmeden önce, özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ekonomik ve güvenlik gereklilikleri ile devletler arası iyi ilişkilerin önemi gibi hususlar dikkate alınarak, çeşitli durumlarda kendi kaderini tayin hakkı uygulanmıştı. Örneğin, Finlandiya'nın güvenlik kaygılarının belirleyici faktör olduğu Åland Adaları ve 1920'deki Schleswig, Marienwerder ve Allenstein referandumları gibi. Danzig serbest şehri ve daha yakın zamanda Trieste serbest bölgesi kurulma girişimi gibi diğer tarihsel olaylarda örnek gösterilebilir. Bunların hiçbirisi ayrı bir varlık olarak yaşayabilir değildi ve hepsi de neredeyse bağımsız devletlere bağlı karma nüfusa sahipti, bu tür örnekler bağımsız devletler kurarak sorunları çözme girişimlerinin işe yaramadığını gösterdi.”⁹²

Son olarak Zorlu, Türk delegasyonunun Kıbrıs sorununu bağımsızlığına kavuşması gereken bir koloni sorunu olmasından ziyade bir güvenlik meselesi olarak gördüğünü söylemekle birlikte, yine de BM'nin 73. maddesinde belirtilen şartların adada uygulanmasını kabul ettiklerini belirtiyordu. BM'nin alacağı karara son derece saygılı olduklarını bu maddenin Kıbrıs'ın çözümünde uygulanması gerektiğini söylüyordu. Fakat Zorlu Ankara'nın bu olumlu adımlarına rağmen Atina'nın sözcülerinin Kıbrıs'ın BM'nin Birinci Komisyonu'nda tartışılmasından hareketle, 73. maddenin uygulanamayacağına dair iddialarını da hatırlatmaktaydı.⁹³

Bu açıklamalara cevap olarak söz alan Averoff adanın Zorlu'nun anlattığından çok daha eski bir tarihi olduğunu ve 3000 yıllık Rum geleneklerine sahip olduğunu iddia ederek, nüfusun çoğunluğunun ezici bir şekilde Yunanlardan oluştuğunu belirtmekteydi. Bu nedenle Kıbrıs'ın kolonyal boyunduruktan kurtulması ve adanın gerçek sahiplerinin söz hakkını kullanarak bağımsızlıklarının tanınmasının en doğru yol olacağını da söylemekteydi. Bu uygulanırsa Averoff'a göre, adada yaşayan Türkler de bağımsızlığın elde edilmesiyle Rumlar gibi kendi vatanlarında huzur içinde yaşayacaklardı. Azınlık hakları korunarak toplumsal yaşamda yerlerini alacaklardı. Fakat asla Türk delegasyonunun savunduğu gibi azınlığın isteklerinin çoğunluğun yaşamını ve çıkarlarını ortadan kaldırması beklenemezdi.⁹⁴ Averoff daha sonra Yunanlar ile Türklerin ortak bir yaşam içerisinde Kıbrıs halkı olarak aslında bir arada yaşamaktan memnun olduklarını ifade etmekteydi. Onlar her ne kadar farklı uluslardan oluşsalar da sonuçta Kıbrıs halkını meydana getirmektedirler. Bu noktadaysa Nihat Erim'in ifade ettiği ve daha sonra BM'de Türk heyetinin savunduğu 73. maddeye göre tanımlanan taksim tezinin yanlış bir argüman olduğunu savunarak Atina'nın iki önemli uluslararası hukukçuya hazırlattığı Kıbrıs raporunu paylaştı. Averoff'a göre ise, Türkiye'nin argümanı esas olarak Kıbrıs'taki Türk azınlığın bir azınlık değil, çoğunlukla aynı konumda kendi kaderini tayin etme hakkına sahip bir halk olduğu teorisine dayanıyordu. Ancak bu argüman, konuyla ilgili danışılan iki önde gelen hukukçu olan Profesör Álvarez⁹⁵ ve Profesör Bourquin tarafından kategorik olarak reddedilmişti. Bu bağlamda, söz konusu hukukçuların görüşlerinden bazı alıntılar yaptı ve bu alıntılar tam metinleri Komite belgesi olarak dağıtılmak üzere genel sekretere iletilecekti. Yunan delegasyonunun görüşüne göre, bu alıntılar Kıbrıs adasındaki Rumlar ve Türklerin iki ayrı halkı temsil etmediklerini, sadece Kıbrıs halkının iki bileşenini oluşturduklarını açıkça gösteriyordu.⁹⁶ Averoff konuşmasının sonunda İngiliz delegesinin sözlerine de yanıt verdi. Averoff bu noktada, BM'nin 1013 (XI) sayılı kararının uygulanması için adada EOKA'nın şiddet eylemlerine son verdiğinin fakat buna rağmen ada yönetiminin sert önlemler almaktan vazgeçmediğini belirtmekteydi. Averoff, bu kararda geçen “ taraflar arası müzakerelerin başlaması” ifadesinden kastın, ada yönetimi ile Kıbrıslıların görüşmesi olduğunu söyleyerek, Londra'nın bu müzakerelere başlamadığından şikâyet etmekteydi.⁹⁷

Bu şekilde başlayan açılış konuşmalarından sonra özellikle Yunan ve Türk Dışişleri Bakanları arasında tam bir soru-cevap düellosu yaşanmaya başladı. İki tarafın da hedefi komisyon toplantılarında kendi tezlerini BM gruplarının hoşuna gidebilecek farklı argümanlarla savunarak, daha fazla ülkenin dikkatini çekmeye çalışmaktı. Konuşmalar bu yönde devam etti. Özellikle adaya kendi kaderini tayin hakkı uygulanmasının nasıl olacağı ve adada yaşayanların nasıl tanımlanması gerektiği konusunda yoğun tartışmalar meydana geldi. Averoff'un

⁹² A/C .1/SR.997, s. 256.

⁹³ Atina'ya göre BM'nin 73. maddesine göre çözüleceği varsayılan Kıbrıs meselesi, bu maddeye bağlı özerk olmayan toprakların geleceğinin tartışıldığı BM'nin Dördüncü Komisyonu'nda gündemine alınmalıydı. Böyle yapılmayıp siyasi anlaşmazlıkların tartışıldığı Birinci Komisyonunda gündeme gelmesi, Kıbrıs'a 73. maddenin uygulanamayacağını gösteriyordu. Yunan delegasyonu 1957'den itibaren komisyon tartışmalarında bu argümanı öne sürmeye başlamışlardı.

⁹⁴ A/C .1/SR.997, s. 256-257.

⁹⁵ Nihat Erim'in Kıbrıs sorununu 73. maddeye dayanarak iki farklı halka çift taraflı kendi kaderini tayin hakkı uygulayarak çözüme önerisine karşı çıkanlardan biri, Yunanistan lehine argümanlar sunan Şilili uluslararası hukukçu Alejandro Álvarez idi. Hukuk dünyasında tanınan ve Paris'teki Uluslararası Yüksek Araştırmalar Enstitüsü'nün (Institut des hautes études internationales) kurucularından biri olan Álvarez, iki dünya savaşı arasındaki dönemde Avrupa'nın en önde gelen uluslararası hukuk uzmanlarından biri olarak kabul ediliyordu. Aynı zamanda Álvarez, Yüksek Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü'nde doktora çalışmalarını sürdüren Erim'in derslerine de katılmış ve tezinin yazımına değerli katkılarda bulunmuştu. Erim'in *Le Positivisme Juridique et le Droit International* (Hukuki Pozitivizm ve Uluslararası Hukuk) başlıklı doktora tezinde Álvarez, en çok alıntılanan ve referans gösterilen kaynaklardan biriydi. Genel Kurul görüşmeleri sonunda Erim'in tezine yakın görüşün çoğunluğun oyunu alması, bir bakıma öğrencinin hocasını yenmesi olarak nitelenebilirdi.

⁹⁶ A/C .1/SR.998, s. 260.

⁹⁷ A/C .1/SR.998, s. 260-261.

KIBRIS SORUNUNDA KRİTİK BİR VİRAJ: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULUNDA 1958 OYLAMASI

hukukçuları örnek vererek yaptığı 998. numaralı Birinci Komisyon toplantısındaki etkili konuşması sonrası, delegelerin Türk tezi aleyhine konumlanması ihtimalini gören Zorlu söz istedi.

Konuşmasına Ankara'nın sömürgelerin ortadan kalkması (dekolonizasyon) sürecini tamamen desteklediğini söyleyerek başlayan Zorlu, zaten Türkiye'nin de emperyalist ülkelere karşı yapılan savaş sonrasında kurulduğunu hatırlatmaktaydı. Bu sebeple Zorlu, Bandung Konferansı'na davet edildiklerini ve bu konferansın sonuç bildirisi (final communiqué) metnindeki sömürge karşıtı ifadelerin yazımına katkı sunduklarını da ekledi. Zorlu ayrıca Yunanistan'ın eğer Kıbrıs'ı kolonyal problemlerden birisi olarak görüyorsa, 73. maddenin şartlarına uygun hareket etmesi gerektiğini belirterek, 929. oturumda Yunan delegesinin bu maddenin Kıbrıs'a uygulanamayacağını söylemesini hatırlattı.⁹⁸ Daha sonra Türkiye'nin tezini 73. madde üzerinden açıklamaya geçen Zorlu şunları söyledi;

“Yunan temsilci, Kıbrıs'taki Türk topluluğunun kendi kaderini tayin hakkına sahip olup olmadığı konusunda, iki saygın hukukçu olan Álvarez ve Bourquin'in görüşlerini aktarmıştı. Ancak Birleşmiş Milletler Şartı'nın 1. ve 73. maddeleri bu konuda oldukça açıktır. 1. madde, dostane ilişkiler, barış ve güvenlik bağlamında insanların eşit hakları ve kendi kaderini tayin hakkından bahsetmektedir. 73 b maddesinin nihai metninde “insanlar” kelimesinin “halklar” olarak değiştirilmiş olması, “toprak” kelimesinin tekil olarak bırakılmış olması da önemlidir.”

Konuşmasının devamında Averoff'un örnek verdiği hukukçular dışında kendi kaderini tayin hakkı konusunda görüş açıklayan başka uluslararası hukuk uzmanları olduğunu da belirterek onlardan atıflar yapan Zorlu, şu ifadeleri kullandı;

“Yunan temsilcisi, Profesör Álvarez'in, herhangi bir bölgede kendi kaderini tayin hakkını uygularken Birleşmiş Milletler'in “azınlıklar (minorities)” veya “halklar (peoples)” tanımını kabul etmediğini, sadece “sakinler (inhabitants)” olduğunu söylediğini aktarmıştı. Ancak, Şart'ın toprakların değil, halkların veya nüfusun haklarını tanıdığı ve belirli bir toprakta birkaç halkın var olabileceğine özellikle atıfta bulunduğu oldukça açıktır. Uluslararası saygın bir hukukçu ve Arjantin eski Dışişleri Bakanı olan Dr. Luis A. Podestá Costa, kendi kaderini tayin ilkesinin bazı durumlarda, siyasi veya ekonomik açıdan büyük öneme sahip özel bölgelere göre ikinci plana atılması gerektiği görüşünü dile getirmişti.⁹⁹ Crozat, Rousseau, Eagleton ve Kelsen gibi birçok diğer saygın hukukçu da bu görüşü desteklemişti.”¹⁰⁰

Atina'nın BM görüşmeleri öncesinde dünyaca tanınmış iki hukukçuya hazırlattığı raporun komisyonda konuşma yapan ülke temsilcilerini etkileyecek mahiyette olduğundan hareketle, Zorlu daha önce Kıbrıs meselesi konusunda Türk tezlerine uygun görüş ifade eden hukukçulara açıklamasında yer vermekteydi. Özellikle Zorlu'nun 930. oturumdaki bu konuşmasında en fazla üzerinde durduğu hukukçu Arjantinli Luis A. Podestá Costa'ydı. Podestá Costa daha önce de bahsedildiği gibi Türk diplomatların Kıbrıs konusunda yaptıkları Latin Amerika ziyareti sırasında da ismi gündeme gelen bir kişiydi. Buenos Aires ziyareti sırasında Türk heyeti Costa'nın *Kamuoyu Hukuku* adlı eserine göndermeler yaparak Kıbrıs tezlerini açıklayacaklarını söylemişlerdi.¹⁰¹ Bu durum da Arjantinli yetkilileri memnun etmişti. 1956-1957 yılları arası Arjantin Dışişleri Bakanlığı da yapmış olan Podestá Costa, yazdığı eserler ve yaptığı konuşmalar ile Latin Amerika dünyasında tanındığından Zorlu onun perspektifini Kıbrıs konusunda kullanmak istemişti. Averoff'u da şaşırtan bu hamlenin Latin Amerika grubu üzerinde etki yaratabilme potansiyeli vardı. Bu yüzden Averoff derhâl Yunanistan'ın Buenos Aires temsilciliği aracılığıyla Costa'ya ulaştı ve onun Kıbrıs hakkındaki görüşünü aldı. Costa Kıbrıs konusunda eserinde bilgi vermediğini ve azınlık hakları ile ilgili Yunan tezinin işine gelecek şekilde kitabında bilgiler olduğunu söyledi. Haberi alan Averoff bir sonraki 901. komisyon toplantısında Costa'nın Kıbrıs konusunda görüş bildirmediğini Latin Amerika grubuna açıkladı.¹⁰²

İki ülkenin dışişleri bakanları arasındaki konuşmalardan sonra bu sefer diğer BM üyeleri de konu hakkında söz aldılar. Öncelikle ABD temsilcisi konuştu. ABD'nin sorunun BM'de tartışılmasına karşı olduğunu, hiçbir tarafın yanında yer almadığını belirterek, konunun tarafı olan ülkelerin kendi arasında çözüm bulmaları gerektiğini ifade etti.¹⁰³ Bir sonraki sözü SSCB aldı ve BM'nin çatısı altında sorunun çözülmesi gerektiğini, Kıbrıs'ın bir an önce diğer bağımsızlıklarını kazanan ülkeler gibi kolonyal boyunduruktan kurtarılması gerektiğini söyledi. Ayrıca İngilizlerin hazırladığı planların amacının Londra'nın emperyalist siyasetini sürdürmekten başka bir amaç

⁹⁸ A/C .1/SR.999, s. 263.

⁹⁹ Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, 1955 yılında yayınlanan Arjantinli hukukçu ve Dışişleri Bakanı Podestá Costa'nın Uluslararası Kamu Hukuku kitabının (*Derecho Internacional Público*) üçüncü baskısına dayanarak bu görüşleri BM Genel Kurulu'nda dile getirmişti. Çıkışında büyük yankı uyandıran ve konuyla ilgili birçok eserin temel referansı hâline gelen bu kitabın ilk baskısı aslında 1943 yılında yayınlanmıştı. Ancak yazar, yıllar içinde uluslararası hukuk normlarında yaşanan gelişmeleri ve değişiklikleri de ekleyerek kitabı 1955 yılında iki cilt hâlinde genişletip güncellemişti. Zorlu'nun üçüncü baskının ilk cildinde, “Devletin Oluşumu” başlığı altında ve “Kendi Kaderini Tayin İlkesi” alt başlığı altında atıfta bulunduğu somut ifade şöyleydi: “Referandum yoluyla uygulanan kendi kaderini tayin ilkesi, bazı durumlarda sınır bölgelerinin kaderini belirlemede yararlı olabilir; ancak bu ilke mutlak olarak uygulanamaz ve bazı durumlarda daha önemli ekonomik ve siyasi koşullar karşısında geri plana atılmalıdır.” Luis Podestá Costa, *Derecho Internacional Público*, Tipografica Editora Argentina, C. 1, Buenos Aires 1955, s. 71.

¹⁰⁰ A/C .1/SR.999, s. 263-264.

¹⁰¹ Bu ziyaretin ayrıntıları hakkında bkz. TDA, 1956: 503-2620-16687

¹⁰² Averoff-Tossizza, *age*, s. 280.

¹⁰³ A/C .1/SR.1000, s. 268.

gütmediğini de ekledi. Sovyetlerin bu görüşüne Suudi Arabistan ve Varşova Paketi üyelerinin tamamı destek verdi.¹⁰⁴

Bağılantısızların sözcüsü olarak konuşan Hindistan temsilcisi Krishna Menon ise, Yeni Delhi'nin en başından beri (1954 oturumu kastedilerek) adanın bağımsızlığını savunduğunu söyleyerek, adaya ne Atina'nın istediği Enosis'in ne de Ankara'nın hedeflediği Taksim'in uygulanmasının önlenmesi gerektiğini söyledi. Menon, Kıbrıs'ın bir an önce bağımsız bir ülke olarak kolonyal boyunduruktan kurtulması gerektiğini, bunu yaparken de Türk cemaatinin azınlık haklarının korunması gerektiğini bildirdi.¹⁰⁵ Asya-Afrika grubu adına konuşan birçok ülke de Hindistan gibi benzer açıklamalarda bulundular. Bu grup açısından en çok Kıbrıs'ın bağımsız bir ülke olarak BM üyesi olması ve Türklerin azınlık haklarının korunması söylemi ön plana çıktı.

Söz alan ülke temsilcilerinin konuşmaları sonrası dört tane çözüm teklifi ortaya çıktı. Birinci teklif Kolombiya'dan geldi. Latin Amerika grubunun da desteğini alan Kolombiya temsilcisinin teklifine göre BM gözetiminde tarafsız ülkelerden oluşan bir grubun adaya giderek son olayları gözlemlemesi ve ortaya çıkacak rapor doğrultusunda uzlaşma zemininde tarafların masaya oturmaları istenmekteydi.¹⁰⁶ Daha sonra İran teklifini sundu. Buna göre Tahran, taraf üç ülkenin diyalog içerisinde bir müzakere sürecine girmeleri ve alınan kararların adanın iki cemaatinin de istekleri doğrultusunda bir sonuca ulaşmasını önermekteydi.¹⁰⁷ Bir diğer teklif bağılantısız ülkelerin birçoğunun destek verdiği ortak bir çözüm önerisiydi. Buna göre adada şiddetin sona ermesi, Türk topluluğun azınlık haklarının korunarak 73. madde ile sorumluluk sahibi olan Londra'nın adaya öz yönetim rejimini uygulaması ve tüm bu sürecin BM üyelerinin gözetiminde olması tavsiye edilmekteydi. Son teklifi yapan Belçika temsilcisi ise, adada terörün sona erdirilerek dostluk çerçevesi içinde tarafların sorunu çözmeye başlamasını istemekteydi.¹⁰⁸

Bu çözüm önerilerinden komisyon toplantıları sırasında en rağbet gören İran'ın önerisi oldu. Bu öneri Türkiye ve Büyük Britanya tarafından genel hatlarıyla benimsenirken, Atina'nın bazı itirazları oldu.¹⁰⁹ Komite İran'ın çözüm önerisi üzerinde tartışmayı uygun buldu. Hem Türkiye hem de Yunanistan'ın İran'ın çözüm önerisine dair düzeltilmesini istediği bazı ifadeler vardı. Yunanistan öncelikle taraflar ifadesinin sayı belirtilmeden yazılmasını ve "Kıbrıslıların temsilcileri" kelimelerinin önerilen metinden çıkartılmasını istemekteydi. Bu isteklere Türk delegasyonundan itiraz geldi. Zorlu eğer Yunan tarafı bu kelimeleri neden çıkarmak gerektiği konusunda kendilerini ikna ederse Ankara'nın düzenleme isteklerini geri çekeceğini duyurdu. Averoff buna cevap olarak zaten müzakere masasına oturması gereken tarafların kim olduklarının açık olduğunu, bunun için sayı ve isim belirtilmesine gerek olmadığını söyledi.¹¹⁰ Zorlu bu açıklamadan tatmin olmadı ve Türkiye'nin alt düzenleme metinlerinin oylanmasını istedi.¹¹¹ Bu oylamalarda sonuç Türkiye'nin düzenlemelerinin desteklenmesi lehine çıktı. Son olarak Türkiye'nin düzenlemeleri ile bazı sözcükleri yeniden yazılan İran'ın karar tasarısının tümü üzerinde oylama yapıldı. Sonuçta tasarıya 31 kabul, 22 ret ve 28 çekimser oy kullanıldı.¹¹²

Böylece İran'ın karar tasarısı BM Birinci Komisyonu'nda çoğunluğun oylarıyla kabul edilerek Genel Kurul'a gönderildi. Bu karar tasarısına kendi hakları tanınan Ankara ile üçlü görüşme önerisi nedeniyle Londra evet oyu verdi. Görüşmelerin tüm tarafları içerecek şekilde BM dışında yapılması önerisinden dolayı ABD de destekledi. Fakat Londra ile Kıbrıslı Rumların müzakeresini öneren Atina, bu şekilde bir karar çıkartıramadığından öneri aleyhinde oy kullandı. İran karar tasarısının kabul edilmesiyle Türkiye'nin Kıbrıs sorununda taraflardan birisi olduğu ve Kıbrıs'ın iki toplumlu yapısının dikkate alınarak meseleinin çözüme kavuşturulması BM üyeleri tarafından kabul edilmiş oldu. Bu karar şüphesiz en başından beri Kıbrıs meselesinde

¹⁰⁴ A/C .1/SR.1001, s. 272.

¹⁰⁵ A/C .1/SR.1005, s. 292-293.

¹⁰⁶ A/C .1/SR.1007, s. 301.

¹⁰⁷ A/C .1/SR.1008, s. 307-308.

¹⁰⁸ Averoff-Tossizza, *age*, s. 289.

¹⁰⁹ Averoff-Tossizza, *age*, s. 290.

¹¹⁰ Averoff daha sonra yayınladığı anılarında İran'ın teklifinin o hâliyle geçmesi durumunda bunun Atina'nın yenilgisi anlamına geldiğini söylemekteydi. Çünkü "konunun tarafı olan üç ülke" ifadesinden Türkiye'nin Kıbrıs konusuna taraf olduğu kabul edilmiş olduğu anlaşılacaktı. Ayrıca "Kıbrıslıların temsilcileri" ifadesinden hem Rum hem Türk temsilcilerin anlaşıldığı ve bunun Türkiye'nin kabul ettirmeye çalıştığı taksim tezinin kabulü demek olduğunu belirtmişti. Bu sebeplerle Averoff İran tasarısının kabul edilmesinin Yunanistan'ın iddialarını boşa çıkarma ile eşdeğer olduğunu ifade etmiş ve tasarımı bu yüzden reddettiklerinin altını çizmişti.

¹¹¹ İlk olarak Zorlu, metindeki "hükümetler" teriminin "doğrudan ilgili hükümetler" olarak değiştirilmesini istemişti. İkinci olarak, "Kıbrıs'ta özyönetim kurulmalıdır" ifadesinin "Kıbrıslıların özyönetimi geliştirilmelidir" olarak değiştirilmesini önermişti. Son olarak, Zorlu'nun üçüncü talebi, "Birleşmiş Milletler Şartı'na uygun olarak" ifadesinin "Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine uygun olarak" ile değiştirilmesiydi. A/C .1/SR.1010, s. 315.

¹¹² Oylama sonuçları şöyleydi: Lehte oy kullananlar: Avustralya, Belçika, Kanada, Çin, Küba, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Malaya Federasyonu, Fransa, İran, İsrail, Ürdün, Laos, Liberya, Libya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Nikaragua, Norveç, Pakistan, Paraguay, Peru, Filipinler, Portekiz, İsveç, Tayland, Türkiye, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri. Aleyhte oy kullananlar: Amavutluk, Bolivya, Bulgaristan, Beyaz Rusya SSC, Seylan, Çekoslovakya, Etiyopya, Yunanistan, Guatemala, Macaristan, İzlanda, Hindistan, İrlanda, Nepal, Panama, Polonya, Romanya, Ukrayna SSC, SSCB, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Yemen, Yugoslavya. Çekimser kalanlar: Afganistan, Arjantin, Avusturya, Brezilya, Burma, Kamboçya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvador, El Salvador, Finlandiya, Gana, Haiti, Honduras, Endonezya, Irak, İtalya, Japonya, Lübnan, Fas, Suudi Arabistan, İspanya, Sudan, Tunus, Güney Afrika Birliği, Uruguay, Venezuela. A/C .1/SR.1010, s. 317; Ü. Haluk Bayülken, *Cyprus Question and the United Nations*, Foreign Policy, Ankara 1975, s. 21.

KIBRIS SORUNUNDA KRİTİK BİR VİRAJ: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULUNDA 1958 OYLAMASI

adadaki Türklerin de Rumlarla aynı haklara sahip olması gerektiğini savunan ve adada iki toplumlu yapının tanınması için uğraşan Ankara açısından bir başarıydı. Kararın getirdiği yükün farkında olan ve New York'a büyük umutlarla giden Yunan delegasyonu bu sebeple büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Atina bir bakıma Ankara'nın 1957 Aralık'ındaki Birinci Komisyon toplantıları sonrası yaşadığı üzüntüyü tadıyordu. Atina'nın yaşadığı yenilgi hissinden haberdar olan ve bunun yeniden NATO'nun güney kanadında bir anlaşmazlığa yol açacağını düşünen ABD harekete geçti.¹¹³

Washington, BM'deki Kıbrıs görüşmelerinden hiçbir NATO ülkesinin hayır demeyeceği bir uzlaşma beklentisi içindeydi. ABD Kıbrıs konusunda Batı ittifakının BM tartışmalarından ortak bir akılla doğu blokunun "yıkıcı" hamlelerine fırsat vermeden çıkmasını arzulamaktaydı. O yüzden Atina'nın da evet diyebileceği ve Genel Kurul'dan büyük çoğunluğun onayıyla çıkabilecek 1013 (XI) kararı gibi bir çözüm arayışındaydı. Genel Kurul'dan herkesin üzerinde uzlaştığı bir kararın İran karar tasarısı ile çıkabilmesi mümkün görünmüyordu. Birinci Komisyonun Kıbrıs tartışmalarını tamamlamasından bir gün sonra 5 Aralık günü saat 10:30'da ABD BM delegasyonu başkanı Cabot Lodge, İngiltere, Türkiye, Meksika ve İran delegelerini toplantıya çağırdı. Bu toplantıda Kıbrıs meselesinin BM'de ortak bir akıl ve tarafların uzlaşısı ile sonuçlanmasını arzuladığını söyledi. Özellikle Türkiye'nin bu durumda ikna edilmesi gerekiyordu. Ankara nasıl olsa hedefi olan Birinci Komisyon'daki salt çoğunluğun Kıbrıs Türklerinin haklarını tanımlarını sağladığından ABD'nin isteğine çok da karşı çıkmadı. Lodge, Latin Amerika heyetinin Meksika başkanlığında hazırladığı tarafların barış ve iyi niyet içerisinde soruna çözüm bulmasını öneren bir yasa tasarısından bahsederek, İran karar tasarısının Genel Kurul'da oylanmamasını istedi. Meksika delegasyonu başkanı De la Colina hazırladıkları önerinin her kesimden destek alacağını düşünmekteydi. İkna çabaları sonuç verdi. Tahran, Londra ve Ankara Birinci Komisyon'da kabul edilen İran karar tasarısının geri çekilerek Genel Kurul gündemine alınmamasını kabul ettiler.¹¹⁴ Böylece BM Genel Kurul'una Meksika'nın liderliğinde Latin Amerika grubunun hazırladığı karar tasarısı görüşüldü. Oylama bile yapılmasına gerek kalmadan kimsenin reddetmeyeceği bu tasarı oy birliğiyle BM Genel Kurulu'nda kabul edildi. 1287 (XIII) No'lu karar olarak kabul edilen bu tasarıya göre; "Genel Kurul Kıbrıs sorununu inceleyip 1013 (XI) No'lu kararı anımsayarak, tarafların, BM anayasası uyarınca, barışçı, demokratik ve adil bir çözüme ulaşması için sürekli çaba göstereceklerine olan inancını belirtmektedir."¹¹⁵

Atina açısından istediği şekilde tasarıdaki kelimelerin çıkarılması da gelecek günlerde Londra ve Ankara ile müzakere masasına oturması için oldukça önemliydi. BM'nin bu kararı alması ile birlikte üç ülke arasında Kıbrıs Adası'nın geleceği hakkındaki üçlü müzakereler başladı. BM görüşmelerinin sona ermesinden hemen sonra Yunanistan ve Türkiye'nin dışişleri bakanları NATO toplantısına katılmak için Paris'e geçtiler. Kıbrıs sorununun çözümü konusunda ortak bir yol bulunabileceğine gerçekten inanmaktaydılar. 18-20 Aralık günleri arasında gerçekleşen Averoff-Zorlu görüşmelerinde, Kıbrıs'ın ortaklık temelinde, iki toplumun da eşit haklardan yararlanmasını istediğiyle kalıcı bir barışı hedefleyen çözüm konusunda liderler antlaşmaya vardı.¹¹⁶ Üzerinde en çok tartışılan konular arasında; Kıbrıs'ın gelecekte iki toplumlu bir devlete nasıl evrileceği, Türkiye ve Yunanistan'ın adada askeri üslerinin oluşturulması, Bakanlar Kurulu'nun yapısı ve oy dağılımı, cumhurbaşkanı ve cumhurbaşkanı yardımcısının veto hakları, Ankara ve Atina'ya tanınacak ayrıcalıklar gibi konular vardı.¹¹⁷ Bu arada Atina'nın da çabalarıyla Nisan 1955'ten beri devam eden EOKA saldırıları son buldu. BM görüşmelerinin üzerinden henüz iki hafta geçmişti ikili müzakerelerde ve adada atmosfer tamamen değişti. Hem Atina hem de Ankara dostluk çerçevesinde karşılıklı görüş alışverişleri içerisinde bir orta yol aramaya başladılar. Bu noktada Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumların da meselenin çözümüne katkı vermeleri için iki ülkenin de baskısı arttı. Bu bir bakıma yıllardır devam eden Enosis ve Taksim isteklerinin son bulmasıydı. 18-20 Ocak 1959'da ikinci kez Paris'te bir araya gelen Averoff ve Zorlu bir kez daha ortak iyi niyet çerçevesinde müzakerelerini tamamladılar. Bu toplantıda yeni devletin yapısı konusunda (federal ABD tarzı başkanlık sistemi; Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı yardımcısı Türk olacak şekilde) anlaşmaya varılmasına rağmen Ankara'nın Kıbrıs'ta askeri üs konusunu açmasına Averoff tepki gösterdi. Bu kez iki liderin de isteğiyle Türkiye ve Yunanistan'ın başbakanları Menderes ve Karamanlis arasında bir görüşme yapılması kararına varıldı. 5 Şubat 1957'de Türk ve Yunan başbakanları Zürih'te bir araya geldiler. Yeni Kıbrıs devletinin nasıl olacağına dair görüşmeler tam 6 gün sürdü. Gerek Ankara gerekse Atina daha önce ele alınan konuları ayrıntılı bir şekilde yeniden gözden geçirerek müzakere ettiler. Üzerinde en çok tartışılan konu adada Türkiye'nin askeri üssü olup olmayacağı ve asker sayısının ne kadar olması gerektiği üzerineydi. Averoff ile Zorlu'nun mutabakata vardığı ülkenin federatif yapısı, yürütme organı ve parlamento üyelikleri konusunda bir uzlaşma sağlandı. 11 Şubat günü nihayet Türkiye ve Yunanistan'ın adada sırayla 650 ve 950 kişilik asker bulundurulması konusunda mutabakata varıldı. Daha sonra Yunanistan ve

¹¹³ Pantazis Terlexis, *Greece's Policy and Attitude Towards the Problem of Cyprus*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), New York University, New York 1968, s. IV.

¹¹⁴ Xydis, *age*, s. 340; Averoff, *age*, s. 297.

¹¹⁵ *UN Yearbook 1958*, Böl. 6, s. 76; Crawshaw, *age*, s. 337.

¹¹⁶ Ahmet C. Gazioğlu, *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, CYREP, Nicosia 2000, s. 10-14.

¹¹⁷ Melek Firat, "La Politique Étrangère de la République de Chypre (1960-1974) d'Après les Archives Turques d'Ankara", *Études Balkaniques*, C. 1, S. 5, 1998, s. 190.

Türkiye'nin üzerinde uzlaştığı metin Londra'ya gönderildi. İngiliz Başbakan Macmillan metni onaylayarak, "Bizim için önemli olan Gibraltarlarımız" ifadesini kullandı. Londra'ya davet edilen Türk ve Yunan başbakanlar Macmillan'ın da katıldığı toplantılarda bir kez daha tüm maddeler üzerinde anlaşmaya vardılar. Daha sonra belirlenen bu antlaşma Türk ve Yunan cemaatleri lideri Fazıl Küçük ve Makarios'a da aynı şekilde onaylatıldı. Böylece 19 Şubat 1959'da Londra ve Zürih Antlaşmaları üç taraf ülke ve adadaki cemaatlerin liderleri tarafından imzalandı.¹¹⁸

SONUÇ

Böylece 1954 yılından beri uluslararası arenada devam eden ve Türk-Yunan ilişkilerinin de bozulmasına yol açan Kıbrıs meselesi şimdilik çözülmüş oldu. Yeni antlaşma ile beraber Londra, Atina ve Ankara'nın vesayetinde iki toplumlu federal bir cumhuriyetin kurulmasına karar verildi. Menderes, Kıbrıs sorununun Ankara'nın da istekleri göz ardı edilmeden çözülmesinde fikirleri ile büyük rol oynayan Prof. Nihat Erim'i yeni devletin anayasasının hazırlanmasında bizzat görevlendirdi. Nihat Erim yardımcısı Suat Bilge ile Londra ve Zürih antlaşmalarının ışığında bir anayasa yazılması için Kıbrıslı Rumlarla yapılan toplantılarda Türkiye'yi temsil ettiler. Nihayetinde sınırlı bir bağımsızlıkla doğumuna izin verilen Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Ağustos 1960 tarihinde ilan edildi. Derhâl İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth of Nations) ve Birleşmiş Milletler üyesi olarak dünya siyasetinde yerini aldı.

Bu sonuç Kıbrıs sorununun 1954'te BM gündemine geldiğindeki, Türkiye'nin konu hakkındaki tutumu göz önüne alınırsa, gerçekten büyük bir başarıdır. Konu ilk defa BM gündemine geldiğinde, Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde taraf olduğu dahi dünya devletleri nezdinde bilinmiyordu. Bu devletler Türkiye'nin gerek siyasi gerek hukuki tezleri hakkında en ufak bir bilgiye sahip değillerdi. Sömürge karşıtı mücadelenin gözünden bakıldığında, Enosis yanlıları kurtuluş mücadelesi verenler olarak selamlanmaktaydı. Bu şartlar altında Fatin Rüştü Zorlu'nun Londra Konferansı'ndan sonra yaptığı çalışmalar ve 1956 sonunda Nihat Erim'in Ankara'nın hukuki tezini hazırlamasıyla, BM'de savunulacak tez meydana geldi. Türk diplomasisinin en başından itibaren, BM'nin blok olarak oy veren sayıca en kalabalık gruplarından Latin Amerika'ya yönelmesi ve kıtada yaptığı lobi faaliyetleri önemli neticeler verdi. Bu çalışmalarla 1957'de Yunanistan'ın Kıbrıs'a kendi kaderini tayin hakkı uygulanması görüşü akamete uğratılırken, bir sonraki sene bölgesel mütefiklere başvurulması suretiyle bu sefer 1958 oylamasında Türk tezine en yakın İran karar tasarısı kabul edildi. Şüphesiz tüm bu diplomasi faaliyetlerinin arkasında, Dışişleri Bakanlığı'nın yıllara sarıh tecrübesi bulunuyordu. Latin Amerika ülkelerinin BM'de Türkiye'nin tartışmalı konularında yardımcı olabileceğine dair görüşler daha 1945'in sonlarından itibaren BM'nin kuruluş çalışmalarında anlaşılmış ve Ankara'ya rapor edilmişti. Bu ülkelerle en iyi siyasi ilişkiye sahip İsrail'in Arjantin doğumlu BM delegasyonu üyesi diplomat Moshe Tov, daha 1948 yılından itibaren dışişleri raporlarında yer almaya başlamıştı. Sonuçta tüm bu çabalar BM'de Kıbrıs sorunda Türkiye'nin taraf ülkelerden birisi olarak kabulünü sağlamıştır. En sonunda ise, Türkiye'nin İngiltere ve Yunanistan ile beraber Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasında üçüncü garantör ülke olarak yer almasına ve bu hak sayesinde 1974 Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmesine olanak sağlamıştır. 1958 BM oylamalarında Türkiye'nin beklenmeyen başarısı, Kıbrıs sorununun çözümlenmesine dair atılan ilk adımda en önemli dönemeçlerden birisi olmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The Cyprus Question emerged as a critical concern for Turkish diplomacy in the mid-20th century, transitioning from a marginal issue into a focal point of international negotiations. Initially deemed to fall outside the bounds of Ankara's strategic interests due to the prevailing circumstances of British sovereignty and alliance dynamics, Cyprus gained prominence through the rise of the Enosis movement, which advocated union with Greece. This was further compounded by the island's positioning within the context of post-World War II colonial discourse. The initial diplomatic inaction on the part of Turkey was influenced by the geopolitical dynamics of the Cold War era and concerns regarding communist influence, particularly the activities of AKEL. A significant turning point was marked by the 1950 plebiscite, which led to a heightened call for self-determination and the internationalisation of the issue. The failure of Greece's bilateral negotiations with Britain resulted in a request for intervention by the United Nations in 1954, thereby elevating Cyprus to a prominent position in global diplomatic affairs. The 1955 London Conference formally recognised Turkey as a key stakeholder, with Foreign Minister Fatin Rüştü Zorlu representing the nation. During the conference, Zorlu emphasised the importance of regional stability and the fundamental principles of the Lausanne Treaty, underscoring Turkey's stance on international affairs. Faced with constrained influence stemming from regional discourses, Turkey established a legal framework—formulated by Nihat Erim—advocating distinct self-determination rights for Greek and Turkish Cypriots, thereby endorsing partition. This proposal gained traction during the 1957 UN General Assembly

¹¹⁸ *Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959*, Her Majesty's Stationary Office, London 1964.

debates, while Greece's push for unified self-determination met with limited support. In the aftermath of the Suez Crisis, Greece adopted a new stance, advocating for Cypriot independence and aligning its foreign policy more closely with Western interests. In order to consolidate its position, Turkey cultivated strategic ties, notably with Israel, and initiated diplomatic outreach via figures such as Moshe Tov. This concerted effort ultimately led to the adoption of the Iranian resolution in favour of partition during the 1958 UN sessions, thereby achieving a significant diplomatic victory. The outcome of the conflict was the international recognition of Turkey's legitimacy in the dispute and the coequal status of Turkish Cypriots. This subsequently led to the establishment of the Republic of Cyprus.

Studies on the negotiations leading up to Cyprus' independence are insufficient in the literature. Since the Cyprus issue later evolved into intercommunal conflict and military operations, current studies focus more on the causes and consequences of the crises that occurred after 1960. The period before 1960, when the Cyprus Question gained an international dimension and the parties to the conflict were gradually identified, has not been deemed particularly suitable for detailed examination by researchers. This is because, in those years, Britain's interests in the Eastern Mediterranean led it to give Turkey a say on the island, creating the impression that Turkey was following the policies of the United Kingdom in the Cyprus Question. In studies conducted on this period, some researchers have argued that Turkey's Cyprus policy prior to 1960 was shaped by British policies, and therefore they did not see the need to examine the activities of Turkish diplomacy during this period in depth. For this reason, the documents in the British and Turkish Foreign Ministry archives have not been sufficiently analysed and evaluated in terms of the circumstances of the period. This situation has also revealed that the UN negotiation minutes have not been examined in sufficient detail to understand how Turkey defended its legal partition thesis and its justifications. Undoubtedly, studies providing detailed information about the period in question have been conducted. This study also draws on the valuable data from those works. However, it cannot be said that a sufficiently detailed correlation has been established between the dominant international debates of the period and the activities of Turkish diplomacy. One of the goals of this study is to contribute to understanding the true meaning of the dialogues that took place at the United Nations by evaluating them within the normative structure of the period.

Methodology

In analysing the data in this study, methodological elements of obtaining historical information have been utilised. One of the most prominent features of this is the criticism of the information obtained with what other sources of the period say. At the same time, care was taken to ensure that the analysis was conducted within a concept appropriate to the conditions of the period, without deviating from reality and avoiding the trap of anachronism, based on critically evaluated data. In this context, the data obtained in the study were transcribed into writing by applying the requirements of the historical method. Another method that was used when examining the sources of the period was discourse analysis, to understand the relationship between the statements in the text and the debates of the period. In this way, conclusions were drawn about how the changing discourses of Turkish diplomacy's political and legal theses on Cyprus should be interpreted within the context of the period.

Results

Utilising historical methodology and a critique of archival and diplomatic sources, this study elucidates the evolution of Turkish diplomacy during the 1950s in response to shifting geopolitical conditions and rising international attention to anticolonial movement. The findings reveal that Turkey's strategic repositioning – once peripheral in the Cyprus discourse – grew into a multidimensional engagement that combined legal innovation, diplomatic manoeuvring, and coalition-building within the United Nations framework.

Nihat Erim's Proposal

At the core of this transformation is the influence of Nihat Erim's legal analysis, which solidified Turkey's normative stance on Cyprus. By proposing a dual right to self-determination for Greek and Turkish Cypriots, Erim's thesis challenged the prevailing Greek narrative and introduced a partition-based solution that had clear resonance with certain postcolonial currents and Cold War interests. The adoption of this thesis by Turkish delegates at the UN General Assembly, particularly in 1957, ensured consistency in Turkey's legal arguments and allowed Ankara to frame its position not just as a regional preference, but as a legally grounded and internationally viable alternative.

Lobbying activities of Turkish diplomacy

Furthermore, the study emphasises the pivotal function of targeted lobbying and diplomatic engagement with pivotal UN regional actors, particularly the effective utilisation of Turkey's diplomatic relationship with Israel and the outreach to Latin American nations. Turkish diplomacy demonstrated a remarkable aptitude for discerning strategic alignments across regional blocs, thereby ensuring the acquisition of votes and support during essential committee sessions. The successful passage of the Iranian resolution, which aligned with Turkey's vision for

partition, not only validated the lobbying strategy but also reflected broader acceptance of Turkish Cypriot legitimacy in the evolving international discourse on decolonisation and minority rights.

Conclusion

At the end of the study, using historical methodology techniques and as a result of the critique of the data obtained, it was determined that Turkish diplomacy positioned itself-in accordance with the changing political circumstances and thus developed a discourse compatible with current debates. The views expressed in Nihat Erim's report, which determined Turkey's legal Cyprus Thesis and provided strong normative support for the partition view, were also reflected in the arguments of the Turkish delegation in the UN negotiations, which played a significant role in the positive outcome. Another issue highlighted by the study in light of the data obtained is the successful lobbying activities carried out by Turkish diplomacy in its relations with regional groups in achieving a successful outcome at the UN. The points emphasised in the resolution of the Cyprus issue during these activities can also be understood from the support received by the Iranian draft resolution at the UN General Assembly. The study ultimately argues that Turkish diplomacy passed an important test in the 1950s, a crucial period in Turkey's involvement in the Cyprus issue, by establishing political and legal theses in line with the normative structure of the period and conducting lobbying activities with the numerically strong regional groups of the time.

In conclusion, the 1950s were a formative decade for Turkey's Cyprus foreign policy, symbolising its transition from passive observation to active participation. Through a synthesis of political foresight, legal expression, and transnational lobbying, Turkish diplomacy successfully passed a critical test by forming a resilient and context-sensitive policy that left a lasting mark on the course of the Cyprus Question.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Birleşmiş Milletler Belgeleri; Yıllıklar: UN Yearbook 1956, UN Yearbook 1957, UN Yearbook 1958 *Genel Kurul Müzakere Zabıtları: Plenary Meetings:* A/PV. 731, A/PV. 750, A/PV. 751, A/PV. 756 *First Comitee Meetings:* A/C.1/SR.898, A/C.1/SR.993, A/C.1/SR.996, A/C.1/SR.997, A/C.1/SR.998, A/C.1/SR.999, A/C.1/SR.1000, A/C.1/SR.1001, A/C.1/SR.1005, A/C.1/SR.1007, A/C.1/SR.1008, A/C.1/SR.1010

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA): Fon Kodu: 030.01, Yer Kodu: 38.227.1 Belge No:1-13, Fon Kodu: 30-10-0-0, Yer Kodu: 144.86.15Belge No: 1

Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Dışişleri Arşivi (TDA): TDA 1948, 538 2729 17482 1, TDA, 1956: 503-2620-16687, TDA, 1956, 183-17812-84973, TDA, 1956, 183-17812-84974, TDA, 1958, 2624-17861-1

The National Archive (UK): TNA, CAB 128-29-14, TNA, CAB 128-29-30, TNA, FO 10344-343

The Foreign Relations of the United States (FRUS): FRUS, Department of State, Central Files, 747C.00/6-1058, FRUS, NSC 6003, 1958-60

ARAŞTIRMA ESERLERİ

ANAGNOSTOPOULOU, Sia, "Makarios III, 1950-77: Creating the Ethnarchic State", *The Archbishops of Cyprus in the Modern Age: The Changing Role of the Archbishop-Ethnarch, Their Identities and Politics*, Cambridge Scholars Publications, 2013, ss. 240-92.

ARMAOĞLU, Fahir, *Kıbrıs Meselesi, 1954-1959, Türkiye Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1963.

AVEROFF-TOSSIZZA, Evangelos, *Lost Opportunities, The Cyprus Question, 1950-1963*, çev. Timothy Cullen, Susan Kyriakidis, Aristide D. Caratsaz Pulisher, New York 1986.

BALYEMEZ, Mehmet, *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2021.

BAYÜLKEN, Haluk Ü., *Cyprus Question and The United Nations*, Foreign Policy, Ankara 1975.

BINDER, Leonard, "Gamal Abd Al-Nasser: Iconology, Ideology, and Demonology", *Rethinking Nasserism: Revolution and Historical Memory in Modern Egypt*, ed. Elie Podeh, Onn Winckler, University Press of Florida, Gainesville 2004, ss. 45-71.

BİLGE, Suat, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye-Sovyetler Birliği Münasebetleri", *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1973*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, ss. 347-446.

KIBRIS SORUNUNDA KRİTİK BİR VİRAJ: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULUNDA 1958 OYLAMASI

- BİLGE, Suat, *Le Conflit de Chypre et Les Cypriotes Turcs*, Ajans Türk Matbaası, Ankara 1963.
- Conference on Cyprus, Documents Signed and Initialled at Lancaster House on February 19, 1959*, Her Majesty's Stationary Office, London 1964.
- BÖLÜKBAŞI, Süha, "The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement Between 1954 and 1996", *International Journal of Middle East Studies*, C. 30, S. 3, 1998, s. 411-434.
- COSTA, Luis Podestá, *Derecho Internacional Público*, Tipografica Editora Argentina, C. 1, Buenos Aires 1955.
- CRAWSHAW, Nancy, *The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece*, George Allen and Unwin, London 1978.
- CROUZET, François, *Le Conflit de Chypre 1946-1959*, Bruylant, C. 1, Bruxelles 1973.
- CROUZET, François, *Le Conflit de Chypre 1946-1959*, Bruylant, C. 2, Bruxelles 1973.
- DİKERDEM, Mahmut, *Orta Doğu'da Devrim Yılları: (Bir Büyükelçinin Anıları)*, İstanbul Matbaası, İstanbul 1977.
- DUMAN, Selçuk, *Kıbrıs'ta Türk Millî Mücadelesi ve 1958 Türkiye Mitingleri (1878-1958)*, Berikan Yayınları, Ankara 2013.
- ELDERFIELD, Matthew, "Rebuilding the Special Relationship: The 1957 Bermuda talks", *Cambridge Review of International Affairs*, C. 3, S. 1, 1989, ss. 14-24.
- ERİM, Nihat, *Günlükler 1925-1979*, YKY, C. 2, İstanbul 2005.
- FAUSTMANN, Hubert, "The UN and Internationalization of the Cyprus Conflict, 1949-58", *The Work of the UN in Cyprus*, ed. Oliver P. Richmond James Ker-Lindsey, Palgrave Macmillan, London 2001, ss. 3-49.
- FIRAT, Melek, "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri (1955-1997)", *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, TTK Yayınları, 1999, ss. 553-566.
- FIRAT, Melek, "La Politique Étrangère de la République de Chypre (1960-1974) d'Après les Archives Turques d'Ankara", *Études balkaniques*, C. 1, S. 5, 1998, ss. 185-204.
- GAZİOĞLU, Ahmet C., *Enosis Çemberinde Türkler*, CYREP, Lefkoşa 2000.
- GAZİOĞLU, Ahmet C., *Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyeti'ne*, CYREP, Nicosia 2000.
- GAZİOĞLU, Ahmet C., *Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik*, CYREP, Nicosia 1998.
- GOODRICH M., Lealand, HAMBRO, Edvard, *Birleşmiş Milletler Antlaşması: Şerh ve Vesikalar*, çev. İlhan Lüthem, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1954.
- GÜNVER, Semih, *Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü: Z "Zorro" Gibi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.
- GÜREL, Şükrü Sina, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, İmge Yayınları, Ankara 2020.
- HADJİ, Aymene, İNAÇ, Hüsamettin, "Diplomasi Tarihi Açısından Türkiye-Cezayir İlişkileri", *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, C. 7, S. 3, 2023, ss. 91-98.
- HARITOS, Gabriel, *Israel and the Cyprus Question: Foreign Policy, Diplomacy and International Relations 1946-1960*, Bloomsbury Academic, London 2023.
- HITCHCOCK, William I., *The Age of Eisenhower: America and the World in the 1950s*, Simon and Schuster, New York 2018.
- HOLLAND, Robert, *Britain and the Revolt in Cyprus*, Oxford University Press, New York 2002.
- İSMAİL, Sabahattin, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998.
- KAYA, Furkan, *Türk Dış Politikası'nın ve Kıbrıs'ın "Zorlu" Dönemi*, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2018.
- KAYIRAN, Kutlu, "Demokrat Parti Dönemi Türk Diplomasisinin Latin Amerika'daki Lobi Faaliyeti", *Actas del IV Simposio Internacional sobre Literatura y Cultura Hispánicas (Selección)*, ed. Julia Martínez González, Ceren Çerçioğlu, Melike Yazıcı Çangur, Mónica Blanco Ruiz, M.A. Ankara, 2022, ss. 1-17.

- KAYMAK, Faiz, *Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü?*, haz. Müfide Zehra Erkin, Alpay Basımevi, İstanbul 1968.
- KELLİNG, George Horton, *Countdown to Rebellion: British Policy in Cyprus, 1939-1955: British Policy in Cyprus 1939-55*, Praeger, New York 1990.
- KUNERALP, Zeki, *Sadece Diplomat: Anılar-Belgeler*, İsis Press, İstanbul 1999.
- LEVEY, Zach, "Israel's Entry into Cyprus, 1959-1963: Diplomacy and Strategy in the Eastern Mediterranean", *Middle East Review of International Affairs*, C. 7, S. 3, 2003, ss. 73-87.
- MACMILLAN, Harold, *Riding the Storm, 1956-1959*, Harper&Row Publishers, London 1971.
- MANİZADE, Derviş, *Kıbrıs: Dün, Bugün Yarın*, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1945.
- NACHMANI, Amikam, *Israel, Turkey and Greece: Uneasy Relations in the East Mediterranean*, Routledge, London 1987.
- OBERLING, Pierre, *The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus*, Columbia Uni. Press, New York, 1982.
- ORAKÇI, Meryem, "Türk Yunan İlişkilerinde Kısa Ömürlü Bir Girişim: Türk-Ellen Dostluk Derneği (1952)", *Belgi Dergisi*, S. 22, 2021, ss. 531-554.
- ORHUN, Fatma Çalik, "Kıbrıs Sorunun Çözumsuzlüğünde Birleşmiş Milletlerin Rolü", (*Osmanlı'dan Günümüze*) *Kıbrıs; Dün, Bugün, Yarın*, ed. Fatma Çalik Orhun, Gazi Kitabevi, Ankara 2020.
- ÖZCAN, Gencer, "Ellili Yıllarda 'Dış' Politika", *Türkiye'nin 1950'li Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, ss. 97-134.
- PANTELİ, Stavros, *A New History of Cyprus, from the Earliest Times to the Present Day*, East-West Publications, London 1984.
- REDDAWAY, John, *Burdened with Cyprus: The British Connection*, K. Rustem&Brother, Lefkoşa 2001.
- REYNOLDS, J., "Peripheral Parallels? Europe's Edges and the World of Bandung", *Bandung, the Global South, and International Law: Critical Pasts and Pending Futures*, ed. Luis Eslava, Michael Fakhri, Vasuki Nesiah, Cambridge University Press, Cambridge 2017, ss. 247-263.
- SAKİN, Serdar, DOKUYAN, Sabit, *Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları (Menderes ve Zorlu'nun Tarihi Sınavı)*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2013.
- SANDER, Oral, *Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)*, İmge Yayınları, Ankara 2018.
- SOYSAL, İsmail, *Türk Dış Politikaları İncelemeleri için Kılavuz (1919-1993)*, Eren, İstanbul 1993.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, "Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler: 1954-1975", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 38, S. 3-4, 1984, ss. 223-255.
- STEFANİDİS, Ioannis D., *Isle of Discord: Nationalism, Imperialism and the Making of the Cyprus Problem*, Hurst&Company, London 1999.
- STEPHENS, Robert, *Cyprus: A Place of Arms*, Frederick A. Praeger, London 1966.
- ŞAHİNLER, Merter, *La Politique de la Turquie Dans le Conflit de Chypre en 1974*, Les Presses de Palais Royal, Paris 1976.
- TERLEXIS, Pantazis, *Greece's Policy and Attitude Towards the Problem of Cyprus*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), New York University, New York 1968.
- TOV, Moshe A., *El Murrullo de Israel Historial Diplomático*, La Semana Publicaciones, Buenos Aires 1983.
- TSOUTSOS, Arthos G., *La Question Internationale de Chypre*, A. Pedone, Paris 1955.
- Turkey and Cyprus: A Survey of the Cyprus Questions with Official Statements of the Turkish Viewpoint*, Press Attache's Office, Turkish Embassy, London 1956.
- Turkish Views on Cyprus*, Turkish Information Office, New York 1955.
- XYDIS, Stephen G., *Cyprus: Conflict and Conciliation, 1954-1958*, Ohio State University, Columbus 1967.
- XYDIS, Stephen G., *Cyprus Reluctant Republic*, Mouton the Hague, Paris 1973.

KIBRIS SORUNUNDA KRİTİK BİR VİRAJ: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GENEL KURULUNDA 1958 OYLAMASI

YAŞIN, Özker, *Nevzat ve Ben*, Yeşilada Yayınları, C. 1, İstanbul 1997.

YÜKSEL, Dilek Yiğit, “Kıbrıs’ta Yaşananlar ve Türk Mukavemet Teşkilatı (1957-1964)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 34, S. 98, 2018, ss. 311-376.

 GTTAD	
Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>